

**2 AYLIK
DERGİ**

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 9 CİLT : 9 SAYI : 50 OCAK - ŞUBAT 2026

UNESCO'nun 3 Kasım 2025 tarihli kararıyla,15 Aralık resmen,"Dünya Türk Dili Ailesi Günü" olarak ilan edilmiştir. Thomsen'in Orhun yazıtlarını çözerek Türk Dili'nin binlerce yıllık köklü bir dil olduğunu bilim dünyasına kanıtladığı gündür.

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ CİLT : 9 YIL : 9 SAYI : 50 OCAK - ŞUBAT 2026

YAZAR	YAZI BAŞLIĞI	SAYFA NO:
SENCER KARACALIOĞLU	ŞURADAN BURADAN	01-02
Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN	Arap-harfleriyle “Osmanlıcaokuma”dan yanlış <i>Türkçe-kural’a</i> (Türkoloji, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu: I)	03-07
MUSTAFA OKAN BABA	DİL VE ULUSUN KARŞILIKLI İLİŞKİSİ	08-11
Prof.Dr. SÜREYYA ÜLKER	PARS	12
NURAY GÖK AKSAMAZ	CENGİZ BEKTAŞ GÖRÜSÜYLETASARIM, KÜLTÜR VE İNSANLAŞMA	13-18
ERAY CANBERK	DİLDE GEZİNTİ/2	19-23
FERHAT ÖZEN	BİR GÜL AŞK İÇİN, BİR KİTAP HER ŞEY İÇİN	24- 26
YILMAZ ÇONGAR	SELÇUK EREZ VE “MAKRİKÖY’E DÖNÜŞ”	27- 34
HASAN AKARSU	“İLLE YOLUM AŞKTIR BENİM” (*)	35
HARUN MUTLUAY	UNUTKANLIK	36-39
HİKMET KURTER	DAVA	40-48
ARKA KAPAK		

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

15 ARALIK, DÜNYA TÜRK DİLİ AİLESİ GÜNÜ

UNESCO'nun 03 Kasım 2025 tarihli kararıyla,15 Aralık resmen “Dünya Türk Dili Ailesi Günü” olarak duyurulmuştur. 15 Aralık tarihi,1893 yılında Danimarkalı bilimci Vilhelm Thomsen'in Orhun yazıtlarını çözerek Türk Dili'nin binlerce yıllık köklü bir dil olduğunu bilim dünyasına kanıtladığı gündür. Yeniden Türk Dili Dergisi olarak, bundan sonraki yıllarda bu günü etkinliklerle kutlayacağız.

MUSTAFA KEMAL'İN KAĞNISI

Yediyordu Elif kağnisini,

Kara geceden geceden.

Sankim elif elif uzuyordu,inceliyordu,

Uzaklarda savaşanların acısıydı gıcırtilar,

İnliyordu dağın ardı, yasla,

Her bir heceden heceden.

Mustafa Kemal'in kağnisı derdi, kağnisına,

Mermi taşırdı öte, dağ taş aşardı.

Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik,

Ün salmıştı asker içinde,

Bu kez yine herkesten önce almıştı yükünü,

Doğrulmuştu yola, önceden önceden

Öküzleriyle kardeş gibiydi Elif

Yemezdi, içmezdi, yemeden içmeden onlar,

Kocabaş, çok yaşlıydı, çok zayıftı,

Üzgündü bütün bütün Sarıkız, yanı sıra,

Gecenin ulu ağırlığına karşı,

Yeğniktiler, inceden inceden,

İriydi Elif, güçlüydü kağrı başında,

Elma elmaydı yanakları üzüm üzümdü gözleri,

Kınalı ellerinden bir yel geçerdi aralıksız,

Toprak gülümserdi çarıklı ayaklarına ,

Alını yeşilini kapmıştı, geçirmişti,

Niceden niceden.

Durdu birden kocabaş, ova bayır durdu,

Göz mü değdi göklerden, ne?

Dah etti, yok. Dahha dedi , gitmez,

Ta gerilerden başka kağnılar yetişti geçti gacıır gucur

Nasıl durur Mustafa Kemal'in kağnısı

Kahroldu Elifçik, düşünceden, düşünceden,

Aman Kocabaş, ayağını öpeyim Kocabaş,

Sür beni, çektir beni, koma yollarda beni,

Geçer, götürür ana, çocuk mermisini askercığın,

Koma yollarda beni, kulun köpeğin olayım.

Bak hele üzerimden ses yankı uzaklaşır,

Düşerim gerilere, iyceden iyceden.

Kocabaş yığıldı çamura,/ Büyüdü gözleri büyüdü, yürek kadar,

Örtüldü gözleri örtüldü hep,/

Kalır mı Mustafa Kemal'in kağnısı, bacım,

Kocabaş'ın yerine koştı kendini Elifçik,

Yürüdü düşman üstüne, yüceden yüceden.

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

Arap-harfleriyle “Osmanlıcaokuma”dan yanlışTürkçe-kural’a(Türkoloji, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu: I)

Ömer Demircan, yTDD Ocak-Şubat 2025, 1-4 / 28 Aralık 2025.

Osmanlıca, *Farsça, Arapça, Türkçe* karması (creole) bir yönetim dilidir. Tanzimat Fermanında Türkçe birim (kök, ek) oranı yüzde onbeş dolayında çıkıyor. Yazımda “**Arapça ünsüz ABC’si**” kullanılmış. *Arapça kökler /k-t-b/ = gibi üç-ünsüz çerçeveli, çekimsel denebilecek üç ünlüsü /a, i, u/ türsel-işlevsel olarak eklenir: katab (yaz), kâtib/e (yazan er/bayan), kitab (yazılmış), kutub (kitap-lar), maktub, maktab, Yazımda sözel birim-arası bırakılmadığı, noktalama kullanılmadığı, üç dilden (Arapça, Farsça, Türkçe) karma Osmanlıca’da her dilin birimi kendi yazım kurallarıyla yazıldığı için, Osmanlıca doğru yazıp okumak çok zordur, ancak yazılışı, okunuşu bilinenler doğru okunabilirmiş. XVII. XVIII yy. uleması okur-yazar bile değilmiş. İlk noktalama, resmî gazete ‘Takvim-i Vek âyi’ (1831-) ile başlamış. İşin kötüsü, yazımsal kısıtlamalar, zamanla dilsel-kurala dönüşmüş!*

Sümerlerin İÖ 3000’den başlayarak “resim-yazı”dan evirdiği “tek-heceli, anlamlı, dilsel birim: kök, ek yazan” ÇİVİYAZISI, İÖ 2250’lerdeSAMI dillerinden Akadca ile başlayarak, hemen hemen bütün Ortadoğu Sami dillerine, Anadolu Hititçe ile öteki egemen dillerine “anlamlı-heceyazı”dan “sesel-heceyazı”ya dönüşerek uygulanır. Çiviyazı uygulamaları İÖ 1250’lerde Fenikece’ye uygulama ile bir ‘ÜNSÜZ-ABC’sine evrilir. İÖ 1000 yıllarında Fenikelilerin de o yazıyı Grekçe’ye uygulama-larında artan 5 harf “A, E, İ, O, U” ile ünlüler yazılarak, daha sonra zaman ile mekândan özgürleşen“dilsel ileti”lerin yazılı değişmezliği” ile egemenlik alanları genişler.İmparatorluklar dönemine girilir. Yazı-diline İÖ 700’lü yıllarda ilkin “Hazret-i Musa Dini”, ardından Hristiyanlık, daha sonra İslam din kurumları da eklenerek “Din+ ‘dil+yazı’+ ordu-gücü”birleşimleri ile egemenlik-tekelleri oluşur. Osmanlı egemeliği süresince (1300-1928) TürkçeOrientalistçeengellenip (Farsça + Arapça + %10 Türkçe =) yönetimde“karma-dili” (creole) Osmanlıca kullanılır. Osmanlıcada her dil birimi kendi yazım kurallarıyla yazılarak metne girer. O nedenle öyle metinleri ancak yazanın kendisi doğru oku-yabilir! Osmanlıca kâtip-dili ile “Tanzimat Fermanı”nda (1839), %15 dolayında “kök+ek” bulunur. 625 yıl süreyle cehalet aracı “Osmanlıca-yazım”da Enver Paşa zamanında ordu gücüyle uygulamada (1917) bile ortak-tutarlılık sağlanamaz. 1928 Türkçe Harf Devrimi ile 1 Ocak1929’dan başlanarak Arap-harfleri ile yazım yasaklanır.

“Egemenlik-dil-yazım tekeli”ne ek olarak 1312’de başlayan *Batılı-Orientalist*güdümleyici eğiti-minde Arap harfleriyle Türkçe yazım da Türkçeyi etkiler. Eş-biçimli (-Dİ-y]-Dİ” gibi “**vurgulu+vur-gusuz**”ek dizimlerinin ayrımı sorun olsa gerek. O nedenle *eksonu vurgu sönümleyici koruma-sesi /y/*, sonraki vurgusuz eke katılarak vurgusuz ekler ayrı sözcükmüş gibi yazılıp Türkçeye bir uydurma “**ekfiil*”birimi katılır. Yüklem-son “/-Dİ/, /-mİş/, /-sÄ/, /-kën/” vurgusuz-ekleri, /y-/ > /zi-/ , gibi anlamı belirsiz sesel bir tabana: /i-di, i-miş, i-se, i-ken/ gibibağlanarak yüklemden “*görmüş idi*” gibi ayrı yazılır. Onlara, tabandan bir harf ara ile yazılan vurgusuz: “-DÄ, -mİ, -kİ” ekleri de katılır.

Hitler baskısından kaçıp Türkiye’ye sığınan üniversite öğretim üyeleri arasında Orientalist öğretim üyeleri de bulunur. İstanbul Üniversitesi’nin (1933-) Sosyal Bilimler bölümlerini, özellikle de *Türk Dili ve Edebiyatı* bölümünü Orientalist olan öğretim üyeleri kurar. O öğretim üyeleri, Ortaöğretimde Türkçe yerine Osmanlıca’yı önceler. O eğilim 1970’li yıllara değin lise “*dil ve Edebiyat*” derslerine yansır. Öğretmen Osmanlıca öğretmesine karşın Türkçe öğrettiğini sanar. O yolla Edebiyat öğretmen-lerinin çoğu, ders kitapları aracılığıyla belirlenen Dil Devrimine karşı bir dilsel tutuma sokulur.

1. Osmanlıca “okuma-yazma” nedenli “Türkçe-dışı” uydurmalar.

(1) **Türk cümlesi yüklemle biter.* (Devrik tümce kullanmak, ders kitaplarına öyle metinlerin

girmesi engellenir. Türkçe yazarlarının metinleri ancak dersdışında okunabilir).

(2) **“Yansıma”lar “ikileme”ler sözcük değildir. İkileme, kelime tekrarıdır*

(3) **Türkçe söz başında /m/ fonemibulunmaz, ...*

(4) **Şiirde ölçü (hece sayısı, aruz) gereği dizelere hece eklenebilir, eş-sesli vurgusuz ekler *’ekfil’e katılarak ayrı sözcükmüş gibi yazılır.*

(5) *Türkçe yansıma kök-tabanların kapalı tek-heceli olduğu,işlevsel soneklemenin “çekim”le*

ilgili olmadığı bir türlü anlaşılamaz.

(6) *Türkçede yalnızca “ad”lar değil, eylemler,niteleyiciler de tamlanır. ...*

(1.1) **Devrik tümce.**Osmanlı döneminde “**kuralsız cümle*” olarak nitelenen “**devrik cümle*” (en az bir ögesi yüklem ardına konumlanan tümce) kullanmak yasaktır. Çünkü, noktalama kullanılmadığı için, öyle tümcelerin sonunu belirlemek zordur. Kimileri de belirsiz kalır. Çünkü, en kolayından: “*Seni çok özledim kızım, eve dön*” sözü: ya “*Kızım, seni çok özledim. Eve dön*”, ya da “*Seni çok özledim. Kızım, eve dön*” olarak anlaşılabılır; çok daha değişik dizimsel aykırılıklar belirsizlikler yazıma ve okumaya yansıyabilir.¹ Doğru yazımı 1917’de Enver Paşa ordu gücüyle bile sağlayamamıştır. **Yüklemson dizim** tümce sonunu kolayca belirleme amaçlıdır, zorunlu bir işlem değildir. Demircan’ın 1950 sonrası metinlerde yaptığı sayımlarda devrik tümce oranı yüzde 25 dolayında çıkmıştır. (2009: Devrik Tümce ve odaklama).

Ayrıca, M. Ergin ile T. Tekin’in “**Orhun Yazıtları**” metinlerini okuyarak **53 “devrik”** tümce ile karşılaştım.² Sözlü-dilde, halk-şiirinde çok başvurulmuşsa da yazı-dilinde 1938 yılına değin “*devrik-tümce*” yasaklanmıştır. Dil Devrimi’ne karşı olanlar, 1960’lı yıllara değin “*devrik tümce*”yi bir eleştiri aracı, kullanan öğrencileri cezalandırma nedeni sanmışlar. Ayrıca, dergi ve gazetelerde “**devrik**” tümce kullanan yazarlara karşı küfürlü aydın yazıları 1960’lı yıllara değin sürmüş.

(1.2) **Türkçe “ikileme”ler.**İkinci uyarı, “*Yazılı metinde ‘yansıma’ ya da ‘ikileme’ kullanılmaz*”, okurken *metinde boşunayansıma, ikilemearamayınız, öyle ‘harf-çatmayınız’* anlamını taşır. “*Tür+anlam*” değiştirerek, “*niteleyici-nitelenen*” dizimli sözlüksel “**tamlama**” üretiminde kullanılabilecek “*niteleyici*” işlevli birimler üreten *ikileme* işlemine yalnızca “**sözlü-iletişim**”de başvurulmuş. Türkçenin yazılı-iletişim dışında tutulduğu (1928-) öncesi dönemde ikileme yazı-diline girmemiş. Okulda öğretilmemiş.Türe göre vurgusu değişen örnekler: *çıtçıt*, *pırpır*, *kaçgöç*, ... *şırşır/şırılşırıl* (ak-), *tıntın* (öt-), *tırımtırım* (ara-), *tirtir* (titre-),...,*elele* (ver-), *gözgöze* (gel-), *kolkola* (yürü-), *yalımyalım* (yalvar-),*yüksekyüksek* (binalar), *küçükküçük* (çocuklar), ...,*sapsarı* (kesil-), *kapkara* (ol-), *yemyeşil* (boya-), ..., *kirli-mirli*, *uzak-muzak*, *yaşlı-maşlı*, *gel-mel* (de-),*görüş-mörüş*, ...,*düşün-düşün*, *düşün-taşın*, ...

Ancak (İS 950-’den sonra) Arapça ünsüz ABC’si ile yazı-dilinde iletişime geçilince, Türkçe kökler tek kapalı-heceli (*yol*, *bul- yan*, ...), yansımalar ise genellikle (*fırfır*, *kıskıs*, *şırşır*, ... gibi) ikileme olarak kullanıldığından, ona karşılık Arapça kökler üç-ünsüzlü çerçeve tabanlı, Farsça kökler çekimli, olduklarından, üç-dilden-karma sözcüklü, her sözcüğün geldiği dilin kurallarıyla Osmanlıca ne doğru yazılabilmiş, ne de Osmanlıca yazılı bir metinde öyle sözlüksel birimler tanınıp doğru okunabilmiş. “Taban türünü, anlamını değiştirip “*niteleyici*” üreten *ikileme*”ye, ayrıca “***kelime tekrarı**” denerek işlem önemsizlenmiş. 1932’de başlayan Dil Devrimi sürecinde tutarlı sayılacak terim ile işleme “*ikileme*” denerek yanlış düzeltilse de, öğretime tutarlı, verimli yansıtılmamış. Yazar ve şairlerin çoğu halkın ürettiği ikilemelerle yetinmiş.

İkileme, sözlüksel birim “*tür*”ünü değiştirerek ‘*ad*’dan, ‘*eylem*’den “*niteleyici-işlevli ikili sözlüksel birim*”ler üretir, “***tekrar**” değildir.. Halkın sözlü dilinde **35** ayrı türe

evrilmiş.³ *Osmanlı-Türkolojide* “kelime **tekrar*”ı denerek “*ikileme*” kullanımı ötelenmiş, şair ve yazarlar gereğince “*ikileme*” kullanmaz, olmuş!. Türkçe ‘niteleme’ işlevi için biçimlenmiş *ikileme* türü birimler, beynimizdeki sözlüğün neredeyse yarısını oluşturabilir gücüllükte!

(1.3) Üçüncü uyarı: “*Okunan metinde bir sözcük başında /m/ harfi varsa, o sözcük Türkçe değil, ya Arapça, ya Farsça’dır.*” Yargı Türkçe yapı ile ilgili olmayıp *Arapça ünsüz ABC’si* ile Türkçe yazım yetersizliğinden kaynaklanır. “**Türkçe söz başında /m/ bulunmaz*” yargısının gerçek kaynağı *Selçuklu, Osmanlı* medrese öğretimi, Osmanlı kâtip dili ile, Batı üniversitelerinde *Orientalism (Asya zenginlik kaynaklarını inceleyecek bilim adamı, soygun için terör örgütleyici uzman* eğiten bölümleri)nde Osmanlıca (1312-) öğretimidir.

(a) “*Türkçe Sözlük*” (TDK 2011) içinde tek-heceli: *mışılmış, mızık-, mızımız, mırıldı, mama, meme, maçmuç, ...* gibi Türkçe sözcükler az sayıda da olsa, dilbilim açısından “*Türkçe sözcük başında /m-/ sesbirimi bulunduğunu kanıtlamaya yeter.*

(b) Üstelik, alıntı sözcükler bir yana, ayrıca, bütün Türkçe kökenli en azından **925** tek-heceli kök ve türevleri ile, **790** dolayında *yansım-tek-hece tabanlı köklerden* Türkçe bir türetme eki ile (/süp/> “*süp-ür*” gibi) türemiş iki-heceli sözcükler ile türevlerinde: “*baş-ünsüzü /m-/ ile değiştirip, tür-değiş-tirmeyen ikileyici biçimlenip (kedi >medi) taban sözcüğe “benzeri, gibi” anlamı eklenir: “Kedi-medi besleme”. Baş-ünsüz değişimli“/m-/’li ikileme”* işleminde bütün “*ikileyici*” öğeler /m-/ ile başlar: yaz.maz (titizlenmeden yaz-), göz.möz (gözebenzer), sarı.marı (sarı ya da bezzeri renkte), yaş.maş (yaş olsa da), /M-/li birimler “**sonek*” değil, “*baş-ünsüz değişimli, görelî ‘benzeri’ anlamlı sözlüksel birim*”ler sayılır. O yüzden /m-/ sesbirimi, kökler ile eklerde yeteri sıklıkta kullanıldığından, köklerde yalnızca /m-/ ile başlayan sesel *yansım* köklerde yer alır.

(c) Ayrıca, “*Türkçe Sözlük*” (TDK, 2011) içinde Türkçe kök ve türevlerine ek olarak: *miş, mor, mos.mor, maç, Mart, maşa, musluk,...* gibi **4300**’ün üzerinde /m-/ ile başlayan sözcük girdisi bulunur. O kuralı uyduran her kimse: “*Arap ünsüz ABC’si*” ile doğru yazılıp okunamadığı için, “*/m-/ ile başlayan tek-heceli kök, öyle köklerden ikileme*” türü sözcüklerin Osmanlıca metinlerde kullanılmasını engellemek istemiş, 1300-1830” arasında tam başarılı olmuş.

O kural ayrıca İÜ, TDE, AÜ DTCF TDE bölümlerini kuran Batılı Orientalist öğretim üyelerinin, Türkçe karşıtı bölüm öğretim izlenceleri düzenleyip uyguladıklarını, benim de ortaöğretimde çalıştığım 1933-1970 öncesi dönemde mezun öğretmenlerin Türkçe öğrettiklerini sanarak gerçekte (*bana da*) Osmanlıca öğrettiklerini, öğretmeye çalıştıklarını görüp ne kadar şaşırdığımı bilemezsiniz. o öğretim Batı ülkeleri ile Anglo-ABD denetimli Ortaöğretimde, üniversite TDE bölümlerinde 12 Eylül 1980 sonrasında da uygulanmış olabilir.

(1.4). **Ekfiil değil, ayırıyazım.* Bütün ekler taban türü seçer. Türetme işlemi *tabanın türünü, an-lamını* değiştirir. Sözel-dizim ekleri ise, sözel “*işlev*” belirler, ancak tür değiştirmez. “*Vurgu ile ayırı-lan eş-biçimli dizimsel ekler*”in ardarda kullanımında “*vurgulu-ek*” önce, “*vurgusuz-ek*” sonra gelir. “*Açık-heceli, vurgulu*” bir ek “*odak*” seçilirse, sonuna /y/ gibi vurgu sönümleyici bir “*koruma ün-süzü*” eklenir: “*Öğleden sonra okul-dâ-y]-dî*”. Sona eklenen /y/ *yarı-ünlüsü*, “*-dâ-y-]*” üzerine düşen “*odak vurgusu*”nu sönümler. Böylece, *Türkçe sözlü-anlatımda ekdizimsel belirsizlik oluşmaz.*

“*Vurgulu-vurgusuz*” eklerde: *idi, imiş, ise, iken, ...* gibi “*artık-hece*” /ʔi-/ kullanımının zorunlu olup olmadığını sorgularken, karşıma *sonekleme*ye bağlı “*ekfiil*” (*‘i-mek’ fiili, ekeylem, cevher fiil*) diye dört adlı bir ayırım çıktı.⁴

Yazılı iletişimde, sözlü ayrımlar etkisiz kalır; eşbiçimli iki ekin ardarda diziminde “*konum-önce-liği, vurgu*” ayırıcı olsa da, “*vurgu ile ek ayırımı*” öğretilmediği için, Osmanlıca (1300-1928) yazılı anlatım karışır. Türkçe öğretiminde “*vurgu*” işlevi, vurgulama biçiminin Türkçeye göre *sonekleme odaklı* olarak öğretilmesi zorunludur. Vurgulama,

heceleme, “hece-altı” eklerde “koruma-sesi” kullanımı doğru öğretilirse, görelî dizim değişmediği için yazımda da okumada da “içsel-sesletim” vurgulu-vurgusuz ekleri ayırabilir.

Henüz ne “vurgulu-vurgusuz” ek biçimleme, ne de işlevleme, ezgilemeli ilişkiler öğretime girme-diğinden, **Orhun yazıtları**’nda da aranmamış. Türkçe ek yazımında vurgu-ayırıcı görsel belirti kulla-nılmadığından, öğretim yokluğu işlevsel belirsizliğe dönüşmüş.

Odak-hece sonuna koruma-sesi eklenmezse,yüklem “yık-**tî*-dî” dil-dışına çıkabilir; /-y-/ eklen-mezse, iki ek “-de-di, “-da-dı -de-de, ...” biçimlerine dönüşerek birimsel anlamlama karışır. Yüklem-son vurgusuz-ekler “/-Dİ/, /-mİş/, /-sÄ/, /-kên/”, Orhun metinlerinde “**ekfil**” denilen /*zär*-/>*zärti*, Anado-lu’da /-y/ > /y-/ > /*zi*-, gibi anlamı belirsiz sesel bir tabana: “/i-di, i-miş, i-se, i-ken/” gibibağlanarak “görmüş *idi*” gibi yüklemden ayrı yazılagelmiş. Onlara, 1928’de **Atatürk**’ün özel olarak ilgilendiği *ekfil*’siz, tabandan bir harf ara ile yazılan vurgusuz: “-DÄ, -mİ, -kî” ekleri de katılmış.

(1.5) Türkçe işlevsel sonekleme “çekim” sayılamaz! Türkçe kök-tabanlarına katılan her ekin ayrı bir anlamı vardır. Dilbilgilerinde: “-ma-ma-ca-sı(n)a”, “-la-(y)a-ma-ma” gibi kalıp olarak verilen 150 dolayında ek dizilerinden hiçbirî “çekim” sayılamaz! Çünkü “çekim”, sözcük tabanının (eylem, ad vb) bir tek anlama göre girdiği ayrı ayrı (kişi + sayı) gibi işlevsel ayrımlı biçimleridir: *Almanca*: “git-” eylemi (: ben *gider*-im: *Ich gehe*, sen *gider*-sin *Du gehst*, O gider: *Es geht*, ...) gibi Türkçe’de eylem-biçim değiştirmez! Adıl biçimi, adıl ekleri elbette izlediği kişiyi ayıracaktır. Üstelik, o ayırım eyleme değil “özne”ye bağlıdır. Ayrıca “ses-uyum”sal değişim “söyleyişi kolaylaştırma amaçlı, yalnızca “önceki hece ayrımlarına uyan” görelî sesel söyleyiş ayrımları olup “anlam” ile hiçbir ilişkisi yoktur. Öyleyse **Türkçede “çekim” yoktur**. Çevirisel “çekim” aktarımı Türkçeye ilgili değil, çekimsel dille ilgilidir. 1851 Fransızca’dan aktarma dilbilgisi ayrımı olarak gelmiş, “yanlış” olarak, Türkçe ayrımlara da bağlanmış, uydurma bir terim aktarımıdır!

(1.6) Türkçe eylemin yok-sayılması.“Türkçe Sözlük” içinde eylemler kendi biçimiyle kendi dizinsel yerinde bulunmaz. Üstelik, “-mÄk” ekiyle adlaştırlarak sözlüğe yazılır. “Çek-” eylemi, sona bir çizgi konup gerçek dizinsel konumunda sözlüğe girilmesi gerekirken, belirtilen gerçek dizinsel yerinden.55’i “çek-” içeren, 74 sözcüksonra, ancak “çek-” yerine “-mÄk” ekiyle [ÇEKMEK] olarak adlaşmış biçimle bulunabilir. 10.000’e yakın eylemden bir tanesi bile kendi yerinde değildir. Dilsel açıklamalar da “-mÄk” ekli ad türevleri ardından, “çek-” eylemi ile “çekmek” adının anlamları, edimsel, işlevsel ayrımlar birbirine karıştırılarak sözlüğe girilmiştir. “Aç-” eylemi de 68 sözcük ardından “açmak” adı olarak gelir. 10.000 eylem adlaştırlarak sözlüğe girilmiş , ancak, çeviri terimlerle “eylem” olarak açıklanmış. 10.000 “-mÄk” ekli eylemden türemiş ad üzerine hiç bilgi yok, öyle türev-adlar sözlük-dışı! “Çek eylemi” denecekken, “çekmek eylemi” demek sözcük türüne değil, tamlamanın bütünsel anlamına edimsel bir göndermedir.⁵

Türkçe eylemler Türkçenin korumaları sayılır. Yabancı bir dilden alınan tek-heceli eylemler, ne adlaştırmacı “-mÄk” ekini, ne de “çatı” eklerini doğrudan alamazlar: (İng. *shoot*> /şut/ >) ***şut-mak*”, ***şok-mak*”, ***şut-un-du*, **şut-uş-tu*, **şut-tur-du*, ...” denemez. Ancak önce “şutla-“, ondan sonra “şutla-mak” adına dönüşebilir.

Türkçede yalnızca “ad-tamlama” değil, eylem, niteleyici tamlama da kullanılır.Ad ile tamlan-mış “çocuk bak-” gibi bir birim önce sözlüksel bir tamlamadır. Söze girince ada ikinci bir işlev koşu-lur: “... Sabahları **çocuk bakıyor**” içindeki “çocuk”a ayrıca “belirli nesne” işlevi koşulur. Zarf ile nitelemede öyle bir değişim olmaz: “hızlı yürü, küçükküçük doğra-, şırılşırıl ak- ...”. Dilbilgilerinde yalnızca “ad-tamlama”dan söz edilir. Ancak alt-terimleme yanlışır: “*sıfat-tamlaması” yerine “sıfat ile tamlama”, “ad-tamlaması” yerine “ad ile tamlama (kız çocuğ-u)”, denmeli; “eylem ile tamlama (kalkzıl-i, dur uyarı-sı)” da betimlemeye girmelidir.

GÖREV.

(1) Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yazı-dili olan “*karma yazı-dili Osmanlıca*”da Türkçe sözlüğün, sözdiziminin en azından yarısını anlatımdan dışlayan üç yazım kuralı: (1) ***Türk**

cümlesi yüklemle biter. (2) **“Yansıma”lar “ikileme”ler sözcük değildir* . İkileme, kelime tekrarıdır (3) **Türkçe söz başında /m/ fonemibulunmaz*, ... kısıtlamalarını çok yakından biliyor, izliyormuş gibi, **Dil Devrimi** (1932-) başlangıcında: **“Bu günden başlayarak en önemli görevimiz“HALKIN KONUŞTUĞU TÜRKÇEDEN ÇAĞDAŞ BİR YAZI-DİLİ YARATMAKTIR”,** der.

(2) Cumhuriyet ilân edildikten sonra, sınavlarla seçilen lise öğrencileri Batı üniversitelerinde yük-sek-öğrenim için 1925 yılında Avrupa’ya gönderilecektir. Ancak 1925 yılında çıkan Şeyh Said isyanı nedeniyle 1928 yılına ertelenir. Öğrenciler uğurlanırken **ATATÜRK** onlara: *“Biz sizi ‘kıvılcım’ olarak yolluyoruz; ‘şimşek’ olup dönmelisiniz,”* der. 1945’e değin 5000 öğrenci devlet bursuyla, 5000 de ailenin sağladığı olanaklarla yükseköğrenim için Avrupaya gider. 1933 yılında dönmeye başlayan o gençlerden bir bölümü İstanbul Üniversitesi ile Ankara DTCF (1936-) çevirmenlik, ötekiler başka devlet görevleri üstlenir. 1939 yılında toplanan **Yayın Kurutayı** ertesinde Milli Eğitim Bakanı **Hasan Âli Yücel** yönetiminde seçilen 500 dolayında en iyi Batı yazınsal-klâsîği 1946’ya değin özenle Türkçeye çevrilip çok sayıda basılarak *okul, Köy Enstitüsü, bütün yurttan 4000 üzerinde halkevi, Halk Okuma odası* kitaplıklarına yeter sayılarda yollanıp okullara sunulur. **İlk şimşekler öyle çakar.**

(3) 1929’dan başlayarak en az 20 yıl bütün kurumları, görevlileri, olanaklarıyla devlet: **halkın sözlü dilinden Türkçe çağdaş bir yazı dili, yazın dili evrimine** odaklanır. En alt eğitimli kırsal yörelerden Köy Enstitülerine akan köy çocu yazınsal metinlere dönüşmeğe başlamıştır. Tutma beni!

¹ “Dil Devrimi”ni”, “Türk Dil Kurum kları bile, okullarındaki “yazı-tahtası”da segilenen şiir, düzyazı üre-timleri, ensonunda 1950 yılında u”nu çok eleştiren Prof. Dr. F. Timurtaş bile “terzi biçip” yazımını “Terzi Necip”. Oxford’da bir “Kur’an” çevirisinde /n/ sesi dokuz ayrı biçimde yazılmış!

² Demircan, Ö. : (2009): *Devrik Tümce ve Odaklama*, Der y. -(1990a) “The Rules of inversion in Turkish”, *B. Rona*, 1996 Hitit y. s.33-46. -(1991a), “Devrik Tümce Üzerine Tartışmalar”, Metis Çeviri 15, Bahar 1991, s. 93-101. -(1991b) “Devrik Dizimin Kuralları”, Dilbilim okumuş Yazılan 1991, ÜSEM y. Ankara. T.Tekin 1968 iççinde devrik tümce benim sunduğum (1991) bildiriden sonra kunu edilmiştir.

³ Demircan, Ö.: ‘Türkçe-kök’lere dayalı ‘sözlüksel-varsılık’ (Hz. Ö. Solak, İ. Coşkun), “CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKÇE”, Paradigma Akademi y., Çanakkale, Ekim 2023, s. 577-617. –“Türkçede kök birimleme I”. *Çağdaş Türk Dili*, Nisan 2025, s. –“Sözlüğü en-varsıl dil Türkçe II (üretilebilen, olası sözcük sayısı) *yTDD Mart-Nisan 2023*. “TÜRKÇE’deki SÖZLÜKsel varsılık.” *Çağdaş Türk Dili* Mayıs 2023.

⁴Demircan, Ö.: “Türkçe birimson ‘vurgusuz-ek’lerin ayrımı”, *Yeniden Türk Dili Dergisi*, Kasım-Aralık 2025. *Neden, nasıl biçimlenmiş?* sorusuna yanıt ararken, inceleme “Orhun” metinlerine değin uzandı. Tekin’in (1968): “*A Grammar of Orkon Turkic*” (University of California) doktora tezi ile onun “*Orhon Türkçesi Grameri*” (Ankara, 2000) çevirisine baktım. Metinde “**är-, ir-, (olmak) /är-ti/**” biçimiyle verilmiş.

⁵“Geç-” **evlemi** “geç-” değil, *”geçmek” olarak: “geçen, geçenek, geçer, geçirilme, geçirilmek, geçirim, geçiriş, geçirme, geçirmek, geçirtmek, geçiş, geçişim, geçişlilik, geçişme, geçişli, geçişmek, geçişsiz, geçiştirici, geçiştirme, geçiştirmek, geçit, geçkin, geçme, **GEÇ-mek**, Türkçenin ortadireği “eylem”lerin sözlükten dışlanma nedenini **Ergin**, M. (1962: 104, 108): “... *fiil kökleri kullanılma sahasına tek başlarına çıkamazlar. ... Yani*fiil kökü kelime köküdür, fakat kelime değildir*. ... *fiil kökleri kök mânâ ve hüviyetiyle ... ancak sonlarına ek almak ve bir isim gövdesi haline gelmek suretiyle kullanılma sahasına çıkarlar: “bil-mek, yap-mak”* diye açıklıyor. Öyle, dilsel bir yorum Türkçedişidir!

DİL VE ULUSUN KARŞILIKLI İLİŞKİLERİ

M.Okan Baba

1-Ulusların tinsel özellikleri ve dilleri

Ulus, dil duygu, düşünce ve toprak birliği öğelerine bağlı toplumsal

Bir organizmadır. Ernest Renan’’Uluş bir candır, tinsel bir ilkedir’ ’diyor. Dil toplumsal bir varlık olarak ortak tasavvurların bir anlatımıdır. Diller bağlı oldukları kültür çevresinin özelliklerine göre gelişir. İnsanda bulunan söz söyleme yeteneği bir toplum düşüncesi toplumdaki düşünme yeteneği ile gelişir. Dilde insanın düşünme gücü sürekli bir eylem olarak ortaya çıkar. Dilin varlığı, düşünce yaratmanın da varlığı olduğunu gösterir. Ulusların gerçek yaratmaları dillerinde görülür. Çünkü bir dilin ulusal bir formu vardır. Bu formu verenin ne olduğunu söylemek güçtür. Bu formun özelliklerini belirlemek için benzerleri ile karşılaştırmak gerekir. Bu ilk dillerin ortaya çıkması sırandaki formları gibi sonraki gelişmelerdeki şekillenmeler de açıklanamaz.

Diller bazı büyük değişmelere uğrar, eski özelliklerini büyük ölçüde kaybeder. Ancak dilin temeli olan ilk özellikleri değişmez.Bireyler nasıl İnsan düşüncesine bir canlılık verişe uluslar da yeniden kendilerinden üzen Koydukları zaman dile yeni bir canlılık verirler. Latineden gelen Fransızca, İngilizce ayrı diller olarak yeniden ortaya çıkar Porzing’’ Asıl zorluk yabancı Topluluğun bir başka dil işaretlerinin yanında başka görüş ve düşünüş tarzıların saklı olmasından dünyaya başka başka kavramlarından , dünyayı başka duygularla kavranmasından olduğunu,dillerin uluslara özgü olduğunu gösteriyor. Bazı anlayışlara göre ilk dil şekillerinin ortaya çıkmasıyla ulusların ayrımı da ortaya çıkıyor.Bir ulusun ulus olmasını belirleyen ona ayrı bir ruh yapması olacağını gösteren dil olduğunu görüyoruz. Ulusların ayrılmasını da dil sağladığını gibi uluslar da dile biçim verirlerBurada dille ulus arasında bir karşıtlık var gibi görünüyor. Bu

aslında ulusla dil arasındaki ilişkidir. Bir ulusun düşünme Entelektüel karakteri dilinde görünür. Düşünce ve ulus olmasını belirleyen ona ayrı bir ruh yapısı olacağını gösteren dil olduğunu görüyoruz Ulusların entelektüel etkinlikler ilk ürünleri ortaya çıktığı zaman dilde hep onunla birlikte gider. Ulusun ruhu dilinde saklıdır. Fakatdille ulus aynı değildir. Ulusların manevi özellikler çeşitli olduğundan dilin yapısı daçeşitlidir. Her ulusunDil yaratmaları ayrı yollardan olduğunu için dillerin yapısı da farklıdır. Dil ve düşünce ilişkileri de böyle ortaya çıkar. Bunun için ulusların bu şekillenmesini incelerken ulusal bir yaşayış yakını olan dillerle karşılaştırarak ana dili incelemeliyiz. Ulusların gelişmesine paralel olarak diller gelişmiştir .Türkçede gelişme Şöyledir. (ET eb),(Ora t.ew) (TT ev) gibi. (ET ög-) (Ot öğ-) (TTöv-)

Dillerin gelişimi yavaş yavaş bir yasaya göre olur. Dil ve düşünce karşılıklı etki içinde birbirini sürekli etkiler. Dil, düşünceye göre bir ses düzeni içinde olur. Bu ses düzeni dili sınırlar. Dilbilgisi kuralları dili denetler. Sözcükler aşınarak kısalır. (ET.Yoğurkan>yorgan) olur. Örneğin Eski Tütçede sonunda (g) sesi bulunan sözcüklerin sonundaki (g) Türkiye)Türkçesinde düşer. (atlıg>atlı) (yaylag>yayla) bu düzenlilik dilin kendi kurallarını gösterir. Destanların önce mit, sonra söz, sonra biçim akışı da böyle olur. Önce bir hayali sesle, sonra ona biçim vererek sözle anlatılır. Sonra da sözü biçime dökmektir. Böylece toplumun değişiminden gelen dilin canlılığını sürdürür. Bütün topluma mal olur. Bu gereçleri edebiyatta yeniden işler ona bir yeni güç verir. Dil böylece iki dayanakla gelişir. Diller genellikle sanatçıların elinde gelişir.

Batıda bütün uygarlıkların temeli olan Grek ve Roma dilleri üzerinde duran Düşünürler, Grek edebiyatının bir etki olmadan kendi içinden devinerek oluşmuştur. İskender'densonra kendi gücünü kaybetmiştir. Çünkü

Yunanlılar da kendi özünü kaybetmiştir. Romalılarda dil farklı bir yönde gelişmiştir. Romalılar askeri bir devlet olduğu için edebiyat yerine siyasi iki ulusun özelliği farklıdır. Düşünürlerden Harris, ulusal dillerin kendine özgü

bir ruhu olduğunu söylüyor. Türk ulusunun kendine özgü kalıtımsal özelliği olduğu gibi Türk dilinin de kendine özgü kalıtımsal özelliği vardır.

2- Her ulusun kendine özgü karakteri

Her ulusun kendisine özgü karakteri vardır. Bu bireylerde tek biçim ortaya çıkar. Bu tek biçimlilik, ulusun **karakterin gösterir. Dilin** karakteri de bu bir şekilli karakterden ortaya çıkar. Ulusal karakter, etkilenilen coğrafyadan güç kazanır. Bu karakteri oluşturan o ulusun yeteneğidir. Bu da kök ortaklığına dayanır. Bir ulusun kendine özgü özelliğini ele aldığımız zaman. Sanatçıyla yapıtı arasındaki ilişkiyi açıklar gibi bir ulusun kültürünü açıklamak için o ulusun kendine özgü özelliklerine başvurmak zorundayız.

Ulusun biçimlenmesi, gelişmesi, karakterinin belirlemesi dili etkiler.

Bunun için “ her dil ulusal özelliğiyle belli bir özellik kazanır” Dilin kazandığı bu özelliği ulusu etkiler. Dilin kendine özgü özelliği ile ulusu etkiler. Ulus dil üzerine etkiler. Ulus organizasyondur. Aynı duyguları paylaşan, ulusun dilini kullanan topluma ulus denir. Bir ulusun ayrı özelliği olduğunu diğer dillerle tek tek karşılaştırarak anlarız. Her ulusun kendine özgü karakterini o ulusu kuran halkın tarihsel gelişimine bakarak anlarız. Çünkü bireyde, aidiyet’te, ve duygu tarzında ayrı köklerden gelen ayrı halk toplulukları çeşitli güçlerin oluşturduğu coğrafi karışma hepsi birden ulusu oluştururlar. Her özellikleri vardır. Dili ayrı lehçelerden hiçbir diğerinden üstün değildir. Dillerin ve ulusun en canlı ve en güçlü biçimlenme dönemlerinde bu özellik ortak dilin kuruluşu en güçlü bir biçimde ortaya çıkar. Böylece öz karakter ortaya çıkar. Türk dili Eski Türkçe, Türkiye Türkçesi yazı dilleri Farklı dönemlerde olduğu halde ortak özellikleri değişmez. Porzing den Aldığımız bu bilgileri diliizin döndüğu kadar Türk diline uygulamaya çalıştık

PARS

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Eski Türkçede “bars” biçiminde geçen pars sözü Clauson’a (1972) göre Farsça bir alıntıdır. Doerfer’e (1963-1975) göre Eski Türkçe barsın kökeni daha açıklanmamıştır. Nişanyan (2018), Yunanca “pardos”un İranca bir alıntı olduğu kanısındadır. Tietze (2021), Clauson ile Doerfer’in görüşlerini aktarmakla yetinmiştir. Gülensoy (2007), Altay Türkçesinde kaplan anlamında “bar” biçiminde yaşayan Türkçe söze “-ıs” soneki eklenmesiyle oluşmuş bir veri olduğunu bildirmektedir. Doerfer (1963-1975) ile Karaağaç (2008) Farsçadaki bars biçimini Türkçe bir verinti olarak değerlendirmektedirler. Sözlüğümüzde (2024) “Amanita pantherina” başlığı altında, pars sözünün İranca bir alıntı olduğu yolundaki görüşlere sakıntıyla yaklaştığımızı, sözcüğün, Gülensoy’un belirttiği gibi kaplan anlamındaki Türkçe bar sözünün türevi olduğunu, İran dillerine Türkçeden geçtiğini, Nişanyan’ın belirttiği gibi Farsça üzerinden Latince, Yunanca gibi eski batı dillerine geçtiğini düşündüğümüzü yazmıştık.

Gülensoy (2007), bars başlığı altında Rusça “Boris” adının Türkçe barstan bozma olduğunu ileri sürmüştür. Bu görüşü daha önce dillendiren Beşevliyev (1981), geçişin Bulgar Türkçesi üzerinden olduğunu ileri sürmüş, bu görüş Golden’ce de (2010) dile getirilmiştir (en.wikipedia Boris(given name), 2025).

Kar parsının Almanca adı olan Moğolcadan bozma “İrbis” de Clauson’a (1972) göre Türkçe “irbiş”ten bozma olup, Moğolcadan Türkçeye irbis biçiminde dönmüştür. Tuva Türkçesinde irbiş biçiminde yaşamaktadır.

Clauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. University Press. Oxford, 1972.

Doerfer G. Türkische und mongolische Elemente im neupersischen. Franz Steiner Verlag GMBH. Wiesbaden, 1963-1975.

Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.

Karaağaç G. Türkçe verintiler sözlüğü. TDK. Ankara, 2008.

Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.

Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 5. bası. İstanbul, 2024.

[https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Boris_\(given_name\)&oldid=1271864128](https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Boris_(given_name)&oldid=1271864128) , 26 January 2025.

CENGİZ BEKTAŞ GÖRÜŞÜYLE TASARIM, KÜLTÜR VE İNSANLAŞMA

NURAY GÖK AKSAMAZ

Mimarlığı ve ozanlığını sevgiyle insanlaşma yoluna yönlendiren Cengiz Bektaş'ı 20 Mart 2020'de yitirdik. Saygıyla anıyorum. Bugün onun sözcükleriyle, dizeleriyle, insan için yapılandığı yalın diliyle yapıtları arasında dolaşırken yaşama dünyasındaki insanca soluğunu, tasarımlarını, düşlerini, dünya görüşünü birlikte duyumsayacağız. (Bence Cengiz Bektaş'ın görüşü hem akılla hem duyum-deneyimledir. Görü nedir? 1– Bir şeyin içini doğrudan doğruya görme; dolaysız kavranan doğruların bilgisi: *a.* (Spinoza'da) “scientia intuitiva” olarak en yüksek bilgi türü; *b.* Husserl'de öz görüşü, özü görüleme; öze yönelik kavrama. 2– Duyusal algının dışına çıkan görme, tinsel görüleme; bu anlamında Platon'da idea'ları görmeden başlayarak Spinoza üzerinden Alman idealizminin “anlık görü”süne değin ulaşmıştır.)

Bektaş'ın şiirlerini Türkiye'de ilk kez Fazıl Hüsni Dağlarca, 1960'da Türkçe Dergisi'nde yayımlamış. Bektaş'ın kimi dizeleri, bir çiçekle dünyasını havaya çizerek uzun bir yola koyulan ve özgün tasarımlarıyla şiir evrenini yapılandıran F. H. Dağlarca'nın soluğunu da duyumsatır. Sözcüğü Bektaş, “Haydi kalkın/ Değişen değiştirende/ Sofralar kuralım” (Haydi/ Fide, 1987) der. Bektaş'ın “şiir babam” diye saygıyla söz ettiği Dağlarca ise 1968 yılında yayımlanan “Haydi” adlı kitabının devamı niteliğindeki “Haydi 2” de “Değiştirir/ Bir yüreğin/ Kımıldanışları/ Ta gökyüzünü” (Gökyüzündeki Eylem) demiştir.

Cengiz Bektaş'ın “Kişi” (1964) adlı şiir kitabından şu dizeler, onun mimari yapıları bütünsel insan olma yolunda sevgiyle nasıl tasarladığını göstermekte: “Denizli'de öğle üzeri”, “Sevgi ne yandan gelirse gelsin/ Girer içeri” (İşte Seni Beklemediğim Sokak). “Bir ev çizeceğim bölümsüz doğu-batısız/ Verin ellerimi/ Verin ellerimi/ Kişiler çizeceğim” (Bir Ev Çizeceğim). “Sağ elim sol elimin sıcaklığında işte/ Kişim kişiyi bölmez içinde” (Bulut). “Bin yıllara sığamayan evriminde/ Algılıyorz sonsuzu kişimle// Bir sevgi bir sevgi hep sevgi” (Algı). Bektaş'ın şiirleri ve mimari projeleri onlara kazandırdığı kişilikle “sayılara takılıp kalmış tinlerin içinden” varlıklarını ve bilinçle seslenmeyi sürdürmekte.

Bütün şiirlerini taş taş, yaprak yaprak morla bezeyen Bektaş, “Mor” (1974) adını taşıyan şiir kitabında tasarımlarıyla kök salardığına: “İnsanın her şeyi önceden tasarlama yeteneğine

dostça/ Merhaba deyip geçince/ Elele tutuşup zıplıyorum çocuklarımla” (Yüreğimle Düşünürken). Böylece ikiciliği (dualizmi) de aşıyor Bektaş. “Anadolu Moru” her yerededir, her şey morun içindedir, “morun içinde dikilir”, “mor sıvanır elle evlere”, “binlerce yılın moru” ile. “Düzenlemekteyim köklerimi yeniden can” (Bir Gün). Toprak dışıdır, ova dışıdır, sular dışıdır: “Dişi güzelliğini akmaktadır Gediz daha” (Gece). “Göllerde sular dışilenir”, “Dışidir su doğurgandır/ Gelir çöker yatağına gökyüzü/ Üremenin aydınlığı/ Sevişmedir gölün yüzü” (Acı Göl). “Dişiyle erkeği usta birleyip/ El ele kendimizle/ Barışalım canlar” (Canlar) der Bektaş. “Zeytinli Fırın Sokağı” (1981) adlı şiir kitabında mutluluk ve düşler inadına mor açar. “Kadın erkek/ İnadına mor/ Islak/ Hem seni/ Hem beni / Açarak” (Toprağa). Bektaş için mor, ayrımcılığa karşı bütünleyici bir duruşla aynı zamanda bütünsel insanı ve Anadolu’lu olmayı da simgeler. İç içe geçen, geleceği düşünüp düşleyen tasarımlarıyla, evleriyle, sevgiyle çoğaldıktan; taştta, koyakta dişil bir güçle kök saldıktan sonra morla buluşur. “Adınla Başla” (1990) adlı şiir kitabında yerçekimini yenip mora varır: “Ağırlığım bitti/ Yere değmiyorum/ Mora varış buluşma // Artık hep gelirim” (Her yerden geliyorum). Bir dönem İyonya’nın antik kentleriyle soluk aldığı, kendine aradığı yolu antikitede bulduğunu söyleyen Bektaş, mitolojik öğelere de yer verir şiirlerinde. Sözgeşi “Güz Ey” (1983) adlı şiir kitabında “Bir çocuk/ Apollon’u tanımamış/ Hiç tanımamış/ Bunu anlatmak istiyordum//...// Mor damlalar kurumuş/ Dudaklarında” (Yakı Azra Erhat’a) der yine mora vararak.

“Mimarın gerçek işlevi yaşamı sorgulamak, yorumunu yapmaktır” diyen Bektaş, “Sokrates’in “sorgulanmamış bir hayat yaşanmaya değmez” diye bugüne aktarılan sözlerini de anımsatmıyor mu?(Ve Sokrates’e göre kötülüğün kaynağı bilgisizliktir. Gerisini siz yorumlayın.) Bektaş sözlerini şöyle sürdürür: “Mimarlıkta önce işlev var. Doğal ya da üretilmiş gereksinimin belirlediği işlev. Şiirde de önce, en baştan beri işlev vardı. Yunus’un şiirinin elbette bir işlevi vardı.” İç dışı bir yapı, insan gibidir, şiirdir: “Sevgi örölünce yapıda/ İç dışı birdir işte böyle/ Hayrettin/ Mimar/ Kendi gibi/ İç dışı bir/ Bir insan gibi” (Kendi Gibi/ Yer Deli Gök Deli, 1979). Aynı yapıtında “Mimarbaşı/ Kur sevginin yapısını” (Buyruk) diye seslenen Bektaş, “Suda seste çiçekte/ Buldukça insan yüreğini/ Kurdu şiirini” (Oylumu Sevmenin) der. “Su Belleği” (1998) adlı yapıtında “İnsan Olmak” başlıklı şiirindeki “Bütün yolları/ Birleştirdim suları/ Bir kulacım bütün zaman” dizeleri, su-mimarlık ilişkisi üzerinde de düşündürerek belleğin içinden aktığı bir sürekliliği duyumsatır. Bektaş’ın “Su Gölgesi” (2001), Sular Akıyor (2002), Su İnsan (2003) adını taşıyan yapıtları da ilgili tasarımlarını bütünler. “Can Suyu” (2013) adlı yapıtında “Uygarlıklar” başlıklı şiirinde “Yonttuğum taştta/

Diktiğim gülde/ Can Suyunda Sesiniz” der. Bütünsel insana barış içinde, birlik içinde usumuzla varacağımızı dile getirir: “Erkek sevdiğini yaratıyor bir daha/ Bir daha doğurur şimdi erkeğini dişi” (Bir Daha/ Akdeniz, 1970). Bektaş, yaşama kültürünü insan sevgisiyle yeşertirken düz yazılarıyla da “Barış Sofrası” (2001) kurar. “Sevgiyi Paylaşalım” (2007), “Sevgidir Her İşin Başı” (2011), “Her Şey Bir İnsanı Sevmekle Başlar” (2011), “Sevgi Örölünce Yapıda” (2012) gibi yapıtlarında sevgi-mimarlık ilişkisini yaşamı kapsayıcı, kucaklayıcı bir tutumla işler.

Mimarlık ve şiir arasında “mimarlığın şiiri” ve “şiirin mimarlığı” bağlamında düşünce üretmek kökleri antikiteye ve felsefeye dayandırılabilir ilişkileri yorumlayıp eyleme dönüştüren Bektaş’a göre, “Şiir de mimarlık da bir tasarım, bir yoktan var etme olayıdır.” Aslında her sanat yapısının temelinde bir tasarım olgusu yok mudur? Şiirin de mimarlığın da duygu, düşünce üretmek ayrıntıların ötesinde asıl gerçeği yarattığını söyleyen ve bu süreci kültürle ilişkilendiren Bektaş, “Mimarlıkta ışığın ve zamanın, şiirde dilin ve zamanın ritmi vardır. Mimarlığın konusu kültürel mekândır, şiirin konusu kültürel zaman. Şiir ve mimarlığın birbirini tamamlayan ilkeleri vardır. Şiirin de mimarlığın da yapıları vardır. Her şeyden önce, bu yapı yerli yerine oturmalı, sağlam olmalıdır. İşte bu bağlamda şiirin de bir mimarlığı vardır. Ya da mimarlığın şiirine bu yoldan gidilir. En önemli araçlarından biri sanat kültürü olan mimar, ozan olduğunda başarılıdır. Sanat kültürü olmayan mimar çevresine, çağına baksa bile görmez. Oysa gerçek yaratıcılık önce çağı, sonra da geleceği görebilmekle olanaklıdır. Ozan da mimar gibi tüm varoluşu sorgulamanın bütün araç-gereçlerine, ama özellikle kültür alt yapısına sahip olmak zorundadır,” (Uygur, Şiir-Mimarlık, evrensel.net, 10 Şubat 2019) der.

Her bir sanat dalının kendine özgü özellikleri olsa da farklı gözlerle bakıldığında birbirinin devamı olduğunu söyleyen Bektaş’ın bu yaklaşımı, banaidealist diyalektiğin kuramcısı düşünür Hegel’in sanatları mimariden şiire doğru sınıflandırışını da anımsatıyor. Mimariyi temelde sembolik dışsal sanat olarak değerlendiren Hegel’e göre (özetle); “Mimarinin görevi, dış organik dünyayı sanata uygun dışsal bir dünya olarak tin ile aynı kökten gelecek şekilde işlemekten ibarettir. Şiir ise hem mimarinin hem de armoninin öğelerini bir arada taşıyan romantik bir sanat olarak bütün sanatların üzerinde yer alır. Tinsel niteliğinden ötürü şiir, diğer sanat dallarında ağırlığını duyuran madde ile ilgili bütün bağları aşmıştır. Şiir sanatı, özgürleşmiş ve kendini gerçekleştirme adına dışsal duyuşal maddeye bağlanmayan tinin tümel sanatıdır. Tin kendine özgü bir biçimde tasarımların ve duyguların iç uzay ve

zamanında gezinir”(G.W.F. Hegel, Estetik, Güzel Sanatlar Üzerine Dersler 1, 2012, s., 83-88).

Şiirde ve mimarlıkta öz-biçim özdeşliğini savunan Cengiz Bektaş, “Modern” kapsamında mimarının ve şiirin iç-dış, öz-biçim ilişkisini şöyle yorumlar: “Modern’de biçim (dış), işlevi (iç) izler; dış, için (şiirde iç duyarlılığın) bittiği yerdir, dış için sonucudur, dışla iç tam uyuşmalıdır. Mimarlıkta süsleme- dekorasyon genellikle bir yapıyanlışımgizler. Şiirde de öyle.”(Şiir-Mimarlık, evrensel.net, 3 Mart 2019.) Biçim ve içerik uyumunda Yunus Emre’nin şiirlerinden etkilendiğini belirten Bektaş, şiirimizde süse karşı böyle bir anlayışı yalnızca Nâzım Hikmet’te bulduğunu dile getirir. “Nâzım Hikmet’in Süleymaniye üzerine öz-biçim değerlendirmesi bu konudaki bilincini sergiler” (Bektaş, Nâzım Hikmet’in Mimarlığa Bakışı, 2016) diyerek görüşünü açıklar. Çağdaş ve insancıl sanatın temeli ise insanın gereksinimlerini dikkate alan içi dışı bir, kişilikli, modern tasarımlardır; geleneği tanıyarak modern ile yüzleşen, çağın gereksinimini kavrayan, yorumlayandır sanatın. Bektaş, “Modern mimarlıkta biçimler yalandır. Biçimsellik suçtur. Modern tutumludur, ussaldır. Modernin amacı seçilmişler için değil, bütün insanlar için daha insancıl oylumlar yaratmaktır. (Son dönemde, bu çıkış amacını başaramamasından ötürü en çok eleştirildi.) Kimilerine ilginç, kimilerine çelişik gelebilir ama bütün saydığım ölçütlere göre; bir mimar için, Sinan da Yunus da moderndirler” der(3 Mart 2019 tarihli Evrensel Gazetesindeki yazısında). Mimarlıkta Sinan, şiirde Yunus Emre geniş bir çevrede yaşamayı sürdürüyorlar; insancıl oylumları, ışığı, diliyle büyük değerlerimiz olarak. Bektaş’a göre, “İkisinin dili de bütün zamanları içerir, böylece geleceğe uzanırlar.”Şiirde ve mimarlıkta geleneğin gücüne dikkat çeken Bektaş, mimar ve öteki sanat dalları yaratıcılarının gelenekle ve çağdaş yaratılarla gerilim ilişkisinde olmalarının zorunlu olduğunu söyler. Akdeniz’i, Ege’yi, doğduğu Denizli’yi doğası, uygarlıkları, yaşam kültürüyle şiirlerine yansıtan Bektaş’ın yüzü aşkın yapıtı arasında “Anadolulu İnsan Olmak” (2011) adlı bir yapıtı da var. “Mavi Anadoluculuk” düşüncesi bağlamında Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol’a “Anadolucular” dendiği bilinir; ancak Bektaş, “Ben onlardan esinlendiğim için Anadolucu değilim, Anadoluluyum,” der. Bektaş’a göre, “Anadolu mimarlığı insancıdır, modern ve evrensel değerlere sahiptir”. “Mimarlık bir kültür eylemidir” diyen Bektaş, gelenekselle çağdaşı kaynaştırıp insanın yaşadığı kültürde mutlu olacağı oylumları düşler.

Sağlıklı gelişmenin bütün sanatlarda önce düşünsellikte sağlanacağını söyleyen Bektaş'ın şu sözleri de dikkat çekici: “Şiirden habersiz mimarlarla, mimarlıktan habersiz ozanlarla ne mimarlığımız ne de şiirimiz ayrı ayrı, örneğin ‘modern’ ile hesaplaşamazlardı elbette.”Sanatın insan için olduğunu savunan Bektaş, kentleşme sancılarını deşerek mimarı da ozanı da modernlikle hesaplaşmaya çağırır. Çağımızda mimarlığın ve şiirin modern ile gerilimine de şu sözleriyle işaret eder: “Son yıllarda mimarlığımızın içinde bulunduğu durum ‘çoğulculuk’ olarak adlandırılıyor. Gerçekte tam bir kültür karmaşası içindeyiz. Bir savaşım gerekip gerekmediği konusunda bile apaçık değiliz. Şiirimizde de durum böyle.” Bektaş'ın alıntıladığım sözleri modern-postmodern tartışma ve yönelimleri arasında olan sanatçının gerilimine de vurgu yapıyor bence.“Post-modern biçem” ile “biçemi yalan modern” arasında salınımsürüyor. Aslında “post-modern biçem” diye bir şeyin var olup olmadığı da belirli değil. Çözümle bağlantısı olmayan post-modern felsefeyle birlikte “her şey gider” anlayışı yayılmış görünüyor. Ağlarda küreselleşen sermayenin post-kurguları,insanın kültürel çevresini yeniden yapılandırıyor. Peki, “etik kodları olmayan post-modernizm” ve “modern ile post-modern arasındaki gerilim ya da “sarkaç hareketi” olarak ifade edilen “meta-modernizm”, kültürel bir karmaşa içindeki toplumlar için ne anlama geliyor? Yeni teknolojileri önemli ölçüde kullanmakla birlikte endüstriyel gelişmeye koşut olarak kentlileşememiş, modernleşememiş ve “post-endüstriyel” (endüstri sonrası) olduğu da söylenemeyecek toplumlarda birey, her tür yabancılaşmayı en üst düzeyde yaşamakta. Öte yandan Hegel’e kulak verirse insanın yabancılaşmama özgürlüğü yok. İyi ki yok! Çünkü yabancılaşmanın sonu, sanatın da sonu!

Konumuza dönersek; doğduğu kent Denizli’de birçok yapıda imzası bulunan, mimari projeleri ile birçok ulusal ve uluslararası ödüle layık görülen Cengiz Bektaş, edebiyat-kültür alanında birçok kitap yazdı.Kent kültürüyle ilgili kitaplarının bazıları şu adları taşır: Yaşama Kültürü (2003), Kentli Olmak ya da Olmamak (2004), Kentini Yaşamak (2007), Kent-Kültür Demokrasi (2011), Herkes İçin Kent (2016).Bektaş’a göre, “Şiir de mimarlık da insanı daha da insanlaştırır. İnsanlaşmanın oylumu da kenttir. İnsan insanı kentte buldu. İnsanlar çoğaldılar kentlerde.Yapılar da çoğalmalıydı, kent büyümeliydi.”

Kent büyümeliydi evet, ama yağmayla değil, plansız değil, kişisiz değil, sevgisiz değil! Yapılar yıkılırken, insan insanı karanlık gecelerde yitirirken umutinsanlaşma yoluna girmekte yeniden. Yeniden yapılandırmakta kentleri. Nasıl mı? Sanat kültürüyle, yaşama kültürüyle, kent kültürüyle;sevgiyle, tasarımla;mimarlıkla, şiirle...Çünkü,Bektaş’a göre, “Kent, insanı

sevipsöyleşmektir. İnsanın, onu ve başkalarını insanlaştıran bu çevre için, kent için savaşımı da insanlığının gereğidir. Çevresi için savaşmayan, kendini daha da insanlaştırmak için savaşmıyor demektir. Kent, insana yakışır olmalıdır. Elden geldiğince çeşitli insana hem. Kent çeşitlilik, çoğulculuk da demektir bu nedenle.”(Düşünür İonna Kuçuradi’nin çoğulculuğunbilginin söz konusu olmadığı konularda, kültürel değer yargılarında ve normlarda, yaşam tarzlarında söz konusu olabileceğini söylediği de dikkate alınabilir belki bu bağlamda.)“Yeni bireşimler için kent, ozanın da mimarın da sorumluluk alanıdır. Burada yaşam, yeni yorumlarla yeniden üretilecektir. Mimarın da ozanın da gerçek işlevleri bu değil mi? Ozanın da mimarın da var etme oylumları kenttir!” (Bektaş, Şiir-Mimarlık, evrensel.net, 25 Şubat 2019).

Ülkemizde 1950’li yıllardan beri metropolleşme, dikey yapılaşma, kentlileşememe ile kentleşme sürecinin nasıl işlediği apaçık. Ama umudumuz insanda olmalı yine, yalnızca sayılarda değil! Madeni çıkaran, insanı göçükten kurtaran yine insan değil mi, insansız hava araçlarıyla savaşları sürdürecekt kadar teknolojisi gelişmiş çağımızda bile.İnsan gibi düşünen bir makine olabilir mi sorusuyla yapay zekâyı tasarımılayan da insan değil mi? Diyelim ki düşündü yerimize, peki sevgi nerede konumlanacak? Öyleyse“Çiziyorum kekik otlarına evlerimi” (Mimar Günlüğü/ Mor)diyen Bektaş gibi evlerimizi sevgiyle yapılandırılım ve kişileri bölmeyelim içinde.

Güzel konuşmalarını 2020 yılı öncesinde Yeniden Türk Dili Dergisi Perşembe toplantılarında ve (1999-2005 yılları arasında Genel Başkanlık görevini de üstlendiği) Türkiye Yazarlar Sendikasında dinlediğim kültür insanı Cengiz Bektaş, bir Edebiyat Müze-Belgeliği de kazandırmıştıSendikaya. Söyleşilerinde “Mimarlığın da şiirin de bir teknolojisi vardır. Bu teknoloji, günün bütün olanaklarını kullanan, çağdaş bir teknoloji olmak zorundadır. Mimarlık hem bir teknolojiye hem de gereçlere bağlıdır, ama bunları sonuna dek **kendi buyruğunda tutabilmeyi bilmek zorundadır**. Şiir de öyle!”der.

Türk düşünürü, yazar Nermi Uygur’un (1925-2005) *Çağdaş Ortamda Teknik* (1989) adlı yapıtında “Gereken şey ilerleme budalası ya da teknik düşmanı olmadan ölçülü bir yaşayış sürdürmektir teknikle. Bu zor görevi

gerçekleştirebilmek için teknik yazgımızı vargücümüzle ele almak zorundayız (Uygur, 2002, s. 75-81) deyişini de anımsatır bana Bektaş'ın sözleri... Modernliğin bitmemiş bir proje olduğunu savlayan ve *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim* (1968) adlı yapıtında tekniğin “Bir araçlar evreni olarak insanın gücünü artırabildiği gibi, zayıflığını da artırabilir. Bugünkü aşamada insan belki de kendi aygıtı karşısında her zamankinden daha güçsüzdür” (s. 39) diyen düşünürHabermas'ın söylemleri debu bağlamda göz önünde tutulmaya değer bence. (Çünkü kaygılarımız var. Sanatçılar teknolojiyi bilinçli olarak kullanabilmekte mi, yoksa sanat yapıtları tümüyle güdümlü teknoloji ürünü olan sayısal (dijital) tasarımlar olarak mı çıkacak karşımızayakın gelecekte?)Kentlerin kültürsüz, mimarsız;evlerin kişisiz, şiirsiz kalışına; tinlerin özgürleşme yolunun kapanmasına “Yeterin” diyemedikçe insanlaşma yolu da kapalı mı? İnsan onuruna yakışır bir yaşamı yapılandırmayı istemekten vaz geçer mi hiç kişi? Vazgeçmez! Bektaş'ın “Zeytinli Fırın Sokağı” (1981) adlı şiiri ise “Anadolu/ Ana tanrıça/ Bu kaçınıcı düşüş yola/ Acılı ana/ Bu kaçınıcı yas// Şarapla yıkanmış kemiklere/ Dokunalım korkmadan/ Elitis/ Ritsos/ Vasili/ Elimiz değsin/ Dağın taşın insansız/ Zeytinlerin öksüz/ Bademlerin yoksul kalışına//Çağrılımsınız/ Kapkara insanların önüne çıkmaya/ Kırk harami yollarını kesmeğe/ El bir/ Yürek bir/ Acı bir/ Bir ağız bir ağız efelenmeye/ Yeterin/ Yeterin be"demeyi sürdürmekte!

(19)

DİLDE GEZİNTİ/ 2**ERAY CANBERK**

Éluard'ın "Tout dire" başlıklı şiirinin başlığını Teo (Teoman Aktürel, 1932-2007) "Hepsini Demek" diye çevirmiş. Bence "Her Şeyi Söylemek" diye çevrilse daha iyi olurdu.

Şiirin ilk dizesi şöyle: "Le toutest de tout direct je manquedesmots". Şöyle çevrilmiş: "İş hepsini demekte ya söz bulamıyorum". Şöyle de çevrilebilir: "Her şey denince her şey de söylenmeli ve ben eksikliyim kelimelerden yana". Bence şöyle de çevrilebilir: "Ne varsa söylenmeli ama kelimelerim yetmiyor buna".

Sözleri Vecdi Bingöl'ün olan, bestesi Selahattin Pınar'ın Rast makamındaki şarkısının ilk dizeleri şöyledir: "Söylemek istesem gönüldekini/ Dilime dolanan ıstırap olur"...Alaturka şarkıları yabana atmayalım! (Bu arada, Cevat Çapan'ın Shakespeare'in bazı dizelerini alaturka şarkıların güfteleriyle çevirdiği inceleme yazısı aklıma geldi.)... (1996/2025)

*

Skandal

"Skandal" dilimize Fransızcadan (Le scandale) geçmiş bir kelime. Eski Yunancada "engel, çaparız" anlamına gelen "skandalon"dan Latince "scandalum" olmuş. Mecaz anlamı: Kişiyi ayartan, doğru yoldan çıkaran neden; ayak sürçmesi...Önce din alanında(Hristiyanlıkta) "başkalarını Allah yolundan çıkmaya kışkırtan kişi tarafından yaratılmış günaha girme" anlamında kullanılmış. Daha sonra anlam değişimine uğramış; kötü örnek olarak toplumda tepki gören, şaşkınlık yaratan olay ya da durum için kullanılmaya başlanmış.

Şemseddin Sami'nin *Fransızcadan Türkçeye Lügat Kitabı*'nin 1901 baskısındaki karşılığı: "Günaha düşürecek şey veya hâl./ İğva, rezâlet, rüsvaylık". Başkasözlüklerdeki karşılıkları: Rezâlet(Ar.): Uygun olmayan söz ve davranış./ Utanılacak iş, ayıp, maskaralık. Rüsvay (Fars.): Rezil, maskara, ayıplarıyla meşhur olmuş. Kepaze (Fars.): İtibarsız, kıymetsiz, müptezel./ Saygıya değmez, haysiyetsiz, rezil./ Gülünç, gülünecek halde olan.

Sözlüklere bakarsanız "skandal" kelimesinin çağrıştırdıkları da şunlar: Sakal/sakalı saydırmak (Saygınlığını yitirmek, saygı gösterilmeyen, dahası alay

(20)

edilen kimse durumuna düşmek),yerin dibine geçmek, yerlere geçmek, yüzyere gelmek, elin yüzüne bakamaz olmak... “Kamuoyunu kızdıran, ayağa kald ıran, tiksindiren, çileden çıkaran olay” diye de tanımlanıyor “skandal”... Türkçede “utanca” diye de bir karşılığı var!

Tarih boyu skandallar yaşanmış ama ülkemizde ve dünyada yaşanmakta olan skandallara bakınca bu yüzyıla (XXI. Yüzyıla) “skandallar skandalı çağı” denebilir! (2025)

*

Ütopya

Ütopya’ya Türkçe karşılık ne olabilir? “Eski adam” Şemseddin Sami ne diyor? (DictionnaireFrançais-Turc/Fransızcadan Türkçeye Lugat Kitabı, 1901): İcra ve tahakkuku muhal tertib, hayal-i ham, hayal-i bâtlı, muhayyelât, faraziyyâtgir, mümkün. (Günümüz diliyle: Uygulanması ve gerçekleşmesi mümkün olmayan düzen, boş hayal, boşuna hayal, hayalde tasarlanan ve canlandırılan (şey),varsaymaca, olabilen.)

İsmail Hami Danişmend (*Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu*, 1937): Yapılamıyacak bir düşünce, bir iş. Olmaz iş.

Tahsin Saraç (*Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, 1985): Düşülke, düşler ülkesi. Düşülkü, gerçekleşmesi olanaksız düşünce, ütopya.

Petit Robert (Fransızca sözlük): Yeni Lat.utopia. (Th. Morus), eski Yun. ou (hayır, olmaz, olmayan) ile topos (yer) sözcüklerinden icat edilmiş. Mutlu bir halka egemen ülküsel bir yönetimin olduğu düşsel bir ülke. (1710’dan itibaren) Platon’nun Cumhuriyet’i örneği düşsel bir yönetim tasarımı. (Genel olarak XIX. yy) Ülkü, gerçeği hesaba katmadan siyasal ya da toplumsal görüş.

Önerilen Türkçe karşılıklar: Düşülke, düşler ülkesi, düşülkü, boşdüş, düşçe... En uygun karşılık “düşülke’ gibi gözüküyor... (1996/2025)

*

İsmail Hami Danişmend (1899-1967) daha çok tarihçi olarak tanınmasına karşılık dil ve edebiyat konusunda da uğraş vermiş bir yazar. Ayrıca, bir dönem tartışmalara konu olan Rabia Hatun’un şiirleri olayıyla da tanınıyor. Danişmend 1940’lı yılların sonlarında *Aile* dergisinde Rabia Hatun adında bir Divan şairinin şiirlerini yayımlıyor. Bu alanda uzman olan araştırmacıların Rabia Hatun adında

(21)

bir şairin bulunmadığını ileri sürmeleri üzerine Danişmend şiirlerin eşi tarafından yazıldığını ve takma ad kullandıklarını açıklamak zorunda kalıyor. Daha sonra da şiirleri kendisinin yazdığı ortaya çıkıyor! Söz konusu şiirler *Rabia Hatun Şiirleri* (41 şiir) adıyla kitap olarak da yayımlanmış (1961). Enis Batur'un hazırladığı *Rabia Hatun: "Tuhaf Bir Kıyamet"+ 41 Şiir* adlı kitap ise 2001'de yayımlanmış.

Danişmend'in *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu* (Kanaat Kitabevi, 1935) adlı 3 ciltlik ve 2200 sayfalık bir sözlüğü var. İlk iki cilt Fransızca-Türkçe sözlük bölümü, üçüncü cildin başında "Osmanlıca-Türkçe-Fransızca Sözlük" yer alıyor. Sonraki bölümler: "Fransız Dilinde Kullanılan Lâtin vesair Yabancı Savları/Locutions Latines et Etrangères", "Verbes réguliers et irréguliers/Kıyasî ve Gayrikıyasî Fiiller", "Tarih ve Coğrafyaya ait: Değişik İsimler".

Görüldüğü üzere Danişmend'in sözlüğü kapsamlı bir sözlük. Ayrıca, 1930'lu yıllarda edebiyat ve kültür alanındaki çalışmaların önemli bir ürünü.

Danişmend'in "savlar" diye adlandırdığı "deyimler" bölümünde bazı deyimlerin dilimize yabancı gelmemesi ilginç. Buna birkaç örnek (Açıklamalar özgün metinde yazıldığı gibi bırakılmıştır.):

Ad augusta per augusta: Büyük neticelere dar yollardan varılır; yâni: zafer yolu dikenlidir.

Antemare, undae: Denizden evvel sular; yâni: neticeden evvel sebep, önce para sonra dara.

Arcadesambo: İkisi de Arkadyalı; yâni: ikisi de güzel şarkı söyler, ikisi de hanende. (Bugün bu söz kendileriyle alay edilen iki safdil hakkında söylenir: çifte kumrular!)

Ars longa, vitabrevis: Sanat uzun hayat kısadır.

Asinus asinum fricat: Eşek eşeğe sürtünür. (Birbirini göklere çıkaran yılışıklar hakkında söylenir:

Mestanelerin birbirine arzı hulûsu

Çingânelerin şüpheli imanına benzer).

Beatipauperesspiritu: Akıllı az olanın ne mutlu başına! (Bu İncil cümlesi bugün bilhassa yüksek mevkilere çıkmış cahiller hakkında söylenir).

Carpadiem: bugünden istifade etmesini bil! yâni: gün bugün, saat bu saat! ("Günü gün et" de denilebilir./e.c.) **Chi(ki) va plan ova sano:** yavaş giden sağlam gider; yâni: acele işe şeytan karışır. (Bu İtalyan savının alt tarafı da

(22)

şöyledir: **Chivasano, vaiontano**=sağ ve sağlam giden uzak gider, çok gider. Türkçede bu

Tiz reftar olanın pâyinedâmen dolaşır

Erişir menzili maksuduna aheste giden.

Bununla beraber, tıpkı Fransızların bu hususta bir İtalyan savı kullanmaları kabilinden, bizbazan bir arap darbimeseli kullanırız: *el-aceletümineşseytanve't-teenni min-er-Rahman*).

Curriculumvitae: Hayat sahası, mahreki; (**Curriculumvivendi**şeklinde de kullanılan bu söz, Roma hukukunda "*tercemeib hal*" ve "*ahvali medeniye*" simânasına gelir.) (Günümüzde bu deyim VC kısaltması yaygın bir biçimde kullanılıyor ülkemizde. İş başvurusu yapan bir kimseden CV (yaşamöyküsü) isteniyor./e.c.)

Datveniamcorvis, **vexatcensuracolumbas:** Ahlâk sansörlüğü("yargılayıcılığı"/e.c.)kargalara ilişmeyip güvercinlere işkence ediyor! yâni: suçsuzlar ceza görüp suçlular cezasız bırakılıyor!

Exnihilonihil: Hiçten hiç çıkar, hiçten hiçbir şey çıkmaz! Yoktan var olmaz! (Epikür felsefesinin hülâsası olan bu cümle, hiçbir şeyin sonradan yaratılmadığını ve herşeyinezeldenberi var olduğunu ifade eder).

Homohominilupus: İnsan insan için kurttur, insanın kurdu gene insandır! ("İnsan insanın kurdudur" diyor./e.c.)

Inboccachiusanonentro maimosca: Kapalı ağıza sinek girmez; yâni: ağlamayan çocuğa meme vermezler. İtalyancadır). (Bizde bu deyim karşıtı "başını belaya sokmak istemeyen dilini tutmalıdır" ya da 'çeneni tut' anlamına gelen "Selamet ül insan fi hıfz il lisan" olmalıdır. Halk dilinde "Hıfz il lisan selamet ül insan" da denir./e.c.)

Mens sana incorporeporesano: Salim vücutta salim ruh. (Yâni: sağlam fikir sağlam bedende olur). ("Sağlam kafa, sağlam vücutta olur" diyoruz. Bu deyim İ.S. 60-140 yılları arasında yaşamış olan Romalı şair Juvenalis'in bir dizesinden alınmış./e.c.)

Quietanonmovere: Yerinde duranı tahrik etmemelidir. (Biz bu mânada "Uyuyan yılanı uyandırmamalıdır" deriz).

Spontesua: Kendi hareketiyle; yâni: kendiliğinden. (Biz bu manada "İçinden gelerek" deriz).

Sutor, ne supracrepidam: Kunduracı, kunduradan yukarı çıkma! (Ressam Apelle, bir kunduracının kendi tablolarından birinde bir ayakkabı resmini tenkit

(23)

ettikten sonra, üst tarafı hakkında da devam etmek istediğini görünce ona bu sözü söylemiş ve ondan sonra bu söz aklının ermeyeceği işlere karışanlara tatbik edilmiştir. Biz türkçede “çizmeden yukarı çıkma!” deriz).

Unguibus et rostro: Gaga ve tırnaklarla. (Müdafaa için söylenir: biz bu mânada “dişleri ve tırnaklariyle” deriz). (“Canını dişine takmak” da denir./e.c.)

Veritasodiumparit: Açıksözlülük kin doğurur. (Yâni: “kör kadıya kör kadı” dememelidir). (“Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar” benzeri./e.c.)

Voxpopuli, voxDei: Halkın sesi Hakkın sesidir. (Eskiden bunun arapça şekli olan “Lisan ül halk lisan-ül-Hak” tabiri dekullanılırdı).

Bu örnekler diller arası alışverişi, geçişgenliği gösterdiği kadar milliyetleri ve dilleri değişik olsa da insanlardaki düşünce ve düşünme ortaklığına da tanıklık ediyorlar denebilir.

“BİR GÜL AŞK İÇİN, BİR KİTAP HER ŞEY İÇİN”

Ferhat özen

Uzmanlara göre kitap okumayanlarda üst beyin gelişmemekte...

Alt beyin ise genetik bilgi denilen atalarımızdan binlerce yıldır gelen kalıp bilgileri saklayan bölüm... Kitap okumayanlarda üst beyin gelişmediği için beyin, düşünme işlevini görememektedir. Yalnızca saklama, kaydetme işlevini görebilir. Bu kişilerin alt beyinlerinde binlerce yıldır doldurulmuş aynı kasetler çalar. *At, avrat, silah... Bana dokunmayan yılan bin yaşasın. Kızını dövmeyen dizini döver. Devlet malı deniz yemeyen domuz.* Vb

Gelişmiş ülkelerde okumanın beyin üzerindeki etkisi bilindiğinden, bu ülkelerin okullarında, okumayı sevdirmek için çılgınlığa varan uygulamalar yaptırılıyor.

Yıllar önce Milliyet'te Yavuz Donat'tan okumuştum. ABD'nin Pensilvanya Eyaletindeki bir okulda, çocuklara okumayı sevdirmek için okul müdürünün yaptırdığı işte böyle örneklerden biri. Okul müdürü çocuklardan her akşam yatmadan önce 15 dakika kitap okuma sözü alıyor. En çok kitap okuyacaklara yıl sonunda istediklerini yapabilecekleri sözünü veriyor

Yıl sonunda birinci olan minikler, ödül olarak aldıkları sözün gereğini yapıyorlar ve müdürlerini domates ve yumurta yağmuruna tutuyorlar. Tüm velilerin, basın (tvelerin) gözü önünde yaşanan bu olaya karşın, okul müdürü “Çocuklarımla gurur duyuyorum yeter ki kitap okusunlar, her şeye katlanırım”

diyor. Bizde öğrencilere okumayı sevdirmek için böyle domatesli, yumurtalı ve de müdürlü ‘menemen’ yapma gibi sulu şakalara gerek yok. İlkokul Öğretmenleri, Ortaokulda Türkçe, Lisede Edebiyat öğretmenleri haftada bir dersiözgür okuma saati olarak değerlendirseler, bir de arada öğrencinin seveceği, “Kitabımı, yazarımı” buldum diyeceği kitaplardan tadımlık okumalar yapsalar, bu bile yeter. (Aslında yetmez. Sorumluluk aileden başlıyor. Ve okuyan anne babanın okuyan çocuğu oluyor. Çünkü Montaigne’in dediği gibi bizim ilk öğretmenlerimiz bizi emzirip büyütenler.)

Ben etkin öğretmenlik dönemimde, böyle çalışmanın yararını gördüm. O güne dek kitap okumayan öğrenci kitap tutkunu olup çıkıyor. Bakanlık denetçileriyle konuşa konuşa, Türkçe Edebiyat Derslerinden birinin Kitap Okuma Saati ya da Özgür Okuma saatleri olarak değerlendirilmesini, emekli olduğum yıl bakanlığa sunduğum Okullarda Okuma Alışkanlığı Nasıl kazandırılır başlıklı bir raporumun desteğinde, kabul ettirdim. Bu konuda çok alçak gönüllü olmayacağım. (Sevgili Sunay Akın sunumlarından birinde, seyirci önünde beni çok fazla övünce, kendisine bu kadar abartma demiş, o da sen de bu kadar alçak gönüllü olma yoksa inanırlar” demişti. O nedenle artık yaptıklarımı da abartmadan anlatmam gerektiğini öğrendim.)

Yıllar önce CarfourSA Maltepe Yönetimiyle Alışverişçilerin Mabesinde Kitaplara da Yer Var konulu Kitapla Barışma Söyleşileri yapıyor, her Perşembe bir yazarı konuk ediyordum. Bu söyleşiler, 6 şair ve yazarın katılımıyla 6 hafta sürdü. Öner Yağcı, Halim Bahadır, Betül Çotuksöken, Tekin Gönenç... Onlara bugün de çok teşekkür ediyorum.

Aman, başlığa bakarak, yanlış anlaşılmasın. Yazar Nazlı Eray’a büyüğü gerçekliği ve bir kitabını (Aşk Artık Burada Oturmuyor)sordum. (Foto : Kadir İncesu)

O zaman yönetimin çıkardığı gazetede de haftalık yazılarım çıkıyordu. O yazılarımdan birinin başlığı şöyleydi: **Bir Gül Aşk için, Bir Kitap Her Şey için.**

(26)

Nerede okudum, anımsamıyorum. Yurtdışında bir yerde miydi, bilmiyorum. Bir kitap etkinliğinde gelenlere bir gül ve bir kitap veriliyor; “Bir gül aşk için, bir kitap her şey için” deniyordu.

Yine on yıl kadar önceydi. Hürriyet Gazetesi’nda Nora Romi’nin bir köşe yazısına rastladım. Kışkırtıcı bir yazıydı ve başlıkta diyordu ki : “ Neden Kitap Okusun? “

Bu sorusuna yanıt olarak hazırladığım 40 yanıtın 27’sini kendisine gönderdim. 13 yanıt için de onu Okuyan Toplum.org sitesine yönlendirdim. Ertesi hafta Hürriyetteki köşesinde Kitap Okumanın 27 Nedeni (*)başlıklı yazımı yayınladı.

Çok çarpıcı bu tümce, bana bir haberi de anımsatmıştı ki kitap okumak nelere iyi gelmiyor dedirtmişti. Bir uzman açıklamasına dayanan habere göre Kitap okumanın yararlarından biri de yüksek tansiyon hastalarında görülmüş. Kitap okurken kan basıncı, düşüyor, kalp rahatlıyor, ömür uzuyormuş.

Demek ki kitap okumak hem kafaya hem kalbe iyi geliyor. Öyleyse yineleyelim :

“Bir gül aşk için, bir kitap her şey için.”

(*) Hürriyet Gazetesi NoraRomi<https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/nora-romi/kitap-okumak-icin-27-sebep-12766213>

SELÇUK EREZ VE “MAKRİKÖY'E DÖNÜŞ”**YILMAZ ÇONGAR**

Selçuk Erez bu yapıtı yazarken merak ettiklerini sıralıyor; acaba onlar, yani bizden önceki kuşaklar, dedeleri, babaanneleri nasıl ve hangi koşullarda yaşamışlardı? Nelere gülerler, nelere üzüldülerdi? Bu son Osmanlıları bizden ayıran neydi? Benzerliklerimiz mi, farklılarımız mı?

Yazar böyle düşünürken, köşe bucakta kalmış, boyası kabarmış eski sandık diplerinden çıkan, el yazısıyla yazılmış, dedesi İsmail Hakkı Paşa'ya ait üç beş nemli, küflü defter eline geçer. Buna ek olarak çocukken kulak misafiri olduğu büyüklerin anlattıkları aklına gelir, üstelik halasının kızı Selma “Al eline kalemi, sana eskileri anlatayım” deyince artık Selçuk Erez için, bu yapıtı yazmanın önünde hiçbir engel kalmaz. Hatta yazar mezarlıklara, harabelere uğrayarak ölmüşlerinin peşine düşer.

Bu anı romanda hep “Makriköy”olarak geçen, çevirisi “büyükköy” olan bugünkü Bakırköy’de ben de büyüdüm. Balıkhanesinden saatte 30 kuruşa kiraladığımız sandalla denizlerinde yüzdük, çayırlarında koştuk, çelik çomak oynadık, suyunu içtim, havasını soludum. O nedenle Makriköy’e Dönüş adlı yapıt çok ilgimi çekti. Arkadaşlarım arasında Alekolar, Lefterler, Kirkorlar, Eleniçalar, Kalyopiler vardı. Bakkal Dimitri’den 10 kuruşluk leblebi alır, yiye yiye çarşıya gider, tekir kediye ciğer getirirdim. Yolda bir gün bir kalabalık gördüm, koştum baktım, gömlekçi Mannik’in kocası Aram, telefon santralına yakın olan havuza düşmüş, herkes izlerken, o kendisi sıçrayıp çıkmıştı.

Prof. Dr. Selçuk Erez 1936 yılı, İstanbul doğumludur. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde eğitimini tamamladıktan sonra Amerika’nın Columbia-Presbyterian Tıp Merkezi’nde kadın doğum(jinekoloji) uzmanlığını tamamlamış, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi’nde profesör olmuştur. Oğlum Haluk 1968 yılında Kasımpaşa Deniz Hastanesi’nde doğduğu zaman, Selçuk Erez’de aynı hastanede görevliymiş. Bir akıllı ve esprili adam söylemişti: “Bizde tıp fakültelerinden vali de çıkar kaymakamda, şarkıcı da çıkar, yazar da, ara sıra da doktor çıkar” Profesör Selçuk Erez de yazardır. Güneş gazetesinde 1981 yılında başladığı köşe yazarlığını Cumhuriyet gazetesinde sürdürmüştür. Makalelerini Aklımızın Ambargoları(1988), Milli Fizik,Milli Kimya (1992), İstanbul Nerededir, Orada Kimler Yaşar (1996),Köktendinsizler(1998), Tekbacaklılar, Çokbacaklılar(2000)

adlı kitaplarda toplamıştır. Erez'in Bodrum'u anlattığı kitabı İstanköyaltı Bodrum (1996) dışında iki öykü kitabı vardır: Ağırmeşrep Kadınlar (1993), Trendelenburg Pozisyonu(1997). Yazarın bazı öyküleri de Yunancaya çevrilmiş ve Mesa Nihta Stin Ayia Sofia(Ayasofya'da Bir Gece) başlığı altında yayımlanmıştır.

185 yapraklık, Makriköy'e Dönüş adlı yapıt, Yugoslavya'nın Sarıgöl'ünde başlar. Abdi Efendi oranın varsıllarındandır. Babasıyla davar alıp satarlar. Yani celeptirler. Bir de ava çok düşkünler. Abdi avda kaza ile bir arkadaşını vurur, arkadaşı ölür. Babası "Seni artık burada yaşatmazlar" der. Baba, oğlu Abdi'yi İstanbul'a kaçırır yanlarına bolca da altın alırlar. İstanbul'a girmeden önce Makriköy'e uğrarlar, bu ilçe Sirkeci'ye faytonla iki saat uzaklıktadır. Makriköy küçük şirin bir balıkçı köyüdür, bağı bahçesi boldur. Buradan iki ev alırlar, babası oğlunu buraya yerleştirir. Düşmanları bulup öldürmesinler diye kimseye oğlunun yerini söylemez hatta karısına bile. Abdi burada yıllar geçirir, evlenir karısının adı Fatma'dır. İkisi kız, sekiz çocuğu olur. Bir oğlunun adı Mustafa'dır, o subay olur, sonra evlenir, ne yazık ki, genç yaşta ölür. Mustafa'nın eşinin adı Sıdika'dır. O Gürcü'dür, Çürüksu'ludur. Sıdika iki çocuğuyla dul kalır, evlenmez, çocuklarını büyütür. Çocukları Fatma ve İsmail Hakkı'dır. İsmail Hakkı 1854 yılında doğmuştur, yani Kırım Savaşı sırasında. Makriköy'de büyür. Oturma odalarının duvarında kocaman bir yağlı boya tablo durur, içinde dumanlı dağlar, ormanlar, uçan kara kazlar ve akar gibi görünen bir gümüş dere.Bu tablo bir Rus ressamı tarafından çizilmiştir. Sıdika hanım der ki: "Bu dere, Ayamama Deresi'dir. Kara kazlar hiç uçamaz, belki de büyükbaban vurmuştur onları."

Arkadaşlarının, komşularının en az yarısı Rum'dur, Ermeni'dir. Abdi Efendi Laleli'de oturan kızlarının ziyaretten dönerken fırtınaya yakalanmış, dereye düşüp boğulmuş, atı evine binicisiz dönünce arayıp ölüsünü derede bulmuşlar.

Sıdika'nın, iki çocuğuyla oturduğu ev, iki katlı ve dört odalıdır. İsmail yaramaz bir çocuktur. Dokuz-on yaşlarında iken bir gün arkadaşı Andrikos'u korkutmak ister, evinden aldığı bir beyaz bir çarşafa sarılarak, gece mezarlıktan geçen Andrikos'un, aniden bağırarak karşısına çıkar. Arkadaşı o denli korkar ki, ilerideki ıhlamur ağacının dibine işer.

Yine yağmurlu bir günde İsmail, Abdi, Sarı Ali, Yorgo, Andrikos, yarısı deniz üstünde olan gazinonun altında soyunurlar, üzerlerinde yalnız donları kalır. Yağmur altında yüzerek ileride demirlemiş tekneye dek yarışırlar. En önce

İsmail varır tekneye, çıpanın zincirini tutarak tam dinlenecekken yosunların arasında yalpalanarak şişmiş bir insan cesediyle sırt sırta olduğunu fark eder. Dehşete düşer. Midesi bulanır, arkadaşlarının gelmesini bekler. Gelen arkadaşları korkarak cesede bakarlar. Ceset de sanki canlıymış gibi dalgaların etkisiyle onlarla birlikte hareket eder. Karakola gitmek isterler ama polisten çekinirler. Sakallı bıyıklı cesedin ceplerini karıştırırlar. Biraz mangır (para) bulurlar. Kimlik kağıdını bulurlar. Adı Hüsamettin'miş. Yüzerek karaya çıkarlar, o parayla dondurma yerler. Ertesi gün tekneye gittiklerinde ceset yerinde yoktur.

Bir şeker bayramının ikinci günü, eve akrabalar, dayılar dolmuştur, aralarında şöyle konuşurlar :“Bu İsmail artık büyüdü, bir devlet dairesine versek, orada dil öğrenir, elçiliklerde kâtip olur.” İsmail bunları duyar duymaz hiç kimseye söylemeden Mekteb-i Harbiye'ye yazılır, nedeni, hayatı boyunca ezilmek, masa başında oturmak, cendere altında çürümek istemez.

Selçuk Erez'in eline geçen küflü yırtık defterler arasında, bir defter vardır ki üzerinde Plevne Savaşı yazar.Bunlar, bir yazar için, eşi bulunmaz hazinelerdir. Coşkuyla, ivedilikle okur ve romanını yazmayı sürdürür.

29 Haziran 1877 (Günlükler kısaltılmıştır. YÇ)

“Biz 7 gönüllü Harbiye öğrencisiydik. Halkın arasından gelerek, savaşmak isteyen,bizim gibi gönüllüleri eğitmek için, Beykoz'da kurulmuş olan ordugâha gittik. Onlar, iki haftadır eğitimden bıkmışlar, bir an önce harbe gitmek istiyorlardı. Bizler de zaten gönüllü idik. Başımızdaki binbaşı yarın hareket edeceğimizi bildirdi. Hepimiz çok sevindik.”

1 Temmuz 1877

“Bizleri ve tüm askerleri taşıyacak tren, sabah Sirkeci'den hareket etti. Kumkapı, Makriköy, Baruthane, Küçükçekmece, doğup büyüdüğüm yerlerden geçerken tüm anılarım canlandı.Ben aslında, devlet dairelerinde yaşam boyu tekdüze sürecektir olan sıkıntılı kâtiplik, çevirmenlik gibi iç karartıcı, boğucu bir gelecekte kaçmak için harbe gidiyordum. İyi ki Plevne Harbi vardı.”

2 Temmuz 1877

“Akşam Edirne'ye giden başka bir trene bindik. Bize Çorlu'da yapılan ikramı hiç unutmayacağım. Çorbalar içtik, börekler peksimetler yedik, sigaraları tüttürdük. Gece Edirne'deydik. Ertesi gün Rodop dağlarının eteklerinden süzülen trenimiz Filibe'yi geçti,Tatarpazarcık'a geldik.”

6 Temmuz 1877

“Gece istasyonda vagonlarda uyuduk. Sabahleyin trenden indirildik, bundan sonra kara yolundan gideceğiz. Taşlı tarlalara, ormanlara daldık. Sonunda şoseye vardık, Belova’ya dek şose kenarından yürüdük.”

13 Temmuz 1877

“Sofya’ya,yürüyerek 6 günde vardık. O denli yorgun ve uykusuzduk ki, ıslak otlara yattık. Çakal hatta kurt bile gelse uyanmaya niyetimiz yoktu.”

14 Temmuz 1877

“Çok yürümekten ayaklarımızda yaralar açıldı. Daha fazla kanamasın diye postallarımızı kestik. Sonra hepimize çarık dağıtıldı. Sofya’nın nüfusu 15 bin imiş. Ertesi gün Tuna kıyılarından yürüyerek Vidin’e geldik. Burada günlerce kaldık, dinlendik, elbiselerimizin yırtık söküklerini diktik.”

28 Temmuz 1877

“Sonunda Artzar, Vidbol, Gorna üzerinden 16 kilometre uzaklıktaki Plevne’ye vardık. Her taraf bağlık bahçelik, suyu bol. Beni sıhhiye bölüğüne verdiler. Ruslar her gün hücum ediyorlar, ardından bizim karşı hücumumuz oluyor.”

1 Ağustos 1877

“Bir okul binasına yerleşmiş olan hastanemize arabalarla, sedyelerle sürekli inleyen, yalvaran, kan içinde yaralılar geliyor. Burada bir iç hastalıkları uzmanı, biri Alman iki cerrah, bir Ermeni eczacı, bir aşçı, yirmi kadar da hasta bakıcı erat var. Hastane sobayla ısıtılıyor. İdrar, dışkı, cerahat, ölü kokularından soluk alamıyoruz. Şehitleri gömmek te bizlerin acıklı görevleri arasındaydı.”

17 Ağustos 1877

“Hastalar arasında Yüzbaşı Hasan Bey vardı, sağ kolu birçok yerinden kırık, karnında kurşun yarası. Yüzbaşının Makriköy’lü olduğunu öğrenince çok sevindim, ona hep yardım ettim, elini yüzünü ıslak bezle siliyordum, traş ediyordum. Doktorların ölecek sandığı yüzbaşı iyileşti, taburcu oldu.”

18 Eylül 1877

“Bir şarapnel patladı, Ali Bey şehit oldu. Kardeşi İbrahim Bey zor soluk alıyordu. Kurşun yanağından girmiş, çenesinden çıkmış, çizmesinin içine düşmüştü. Yarayı temizledik, merhem yoktu, yerine pekmez sürdük.”

10 Kasım 1877

“Ruslar yine saldırmaya başladı. Yaralı, şehit sayısı çok arttı. Bizler hem cephesedavaşıyor hem de yaralıları hastaneye taşıyorduk.”

30 Kasım 1877

“Bulgar köylüleri her fırsatta bizi arkadan vuruyorlar, yaralılarımızı öldürüyorlar, gözlerini oyuyorlardı. Yiyecek sıkıntısı çok arttı. Ölmüş atların leşlerini pişirip yemeye başladık.”

8 Aralık 1877

“Yüksek rütbeliler toplandılar, yarma (huruç) harekâtı yapmaya karar verdiler.”

Harekât karlı bir günde başladı, 4 gün sürdü, başarısızlıkla sona erdi. Osman Paşa ve Tüm Plevne teslim olmuştu.

Rus Başkomutanı Grandük Nikolay harp alanını denetliyordu, Harbiye öğrencisi İsmail Hakkı Bey onu öldürmeyi düşündü. Fazla hayale dalmadı, vazgeçti, ama atların önüne fırlayarak korteji durdurdu. Komutana Türkçe bağırdı, yanındaki arkadaşı Ermeni Antimuan, söylediklerini çeviriyordu: “Siz kazandınız ama Bulgarlar yaralılarımızın karnını deşiyor, gözlerini oyuyor!” Grandük söylenenlere inanmaz, hep birlikte hastane olarak kullanılan barakaya giderler. Yaralıları feci durumunu görünce inanır. Ödül olarak İsmail Hakkı’ya ve Antimuan’a İstanbul’a dek gitmeleri için izin belgesi verilir.

İki arkadaş Tuna’da işleyen bir yük gemisine binerek Köstence’ye gelirler. Oradan trenle Odessa’ya ulaşırlar, paraları biter, Ermeni Antimuan kilisenin, İsmail Hakkı’ da karşılaştığı Tatarların yardımıyla, İstanbul’a ulaşırlar.

(Son hücumda Türk Ordusu 40000, Rus Ordusu 200000 kişidir. Savaşı kazanan Rus Ordusu, Bulgaristan üzerinden Ayastefanos’a (Yeşilköy’e) dek gelir. Avrupa Devletlerinin araya girmesi, İngiliz Donanması’nın Yeşilköy önlerinde görülmesi ve ağır anlaşma koşullarına göre Ruslar çekilir gider, fakat Yeşilköy’de, bu savaşta ölen Rus askerlerini anmak için çok muhteşem, üç katlı bir anıt dikerler. Bizim için utanç nedeni olan bu anıt, Osmanlı Devleti’nin

Ruslardan çekinmesi nedeniyle 1914 yılına dek durur, sonunda İttihat ve Terakki Hükümeti dinamitle parçalar, yerle bir eder. YÇ)

İsmail Hakkı, kanlı savaştan ve zorlu yolculuktan sonra koltuğunda anı defterleriyle evine döner. Önündeki uzun yaşamın kilometre taşları, olaylar bitmez.

Plevne'den tanıdığı Sercife'li Ali ve İbrahim beylerin terbiyeleri, görgüleri, soyluluğu onu çok etkilemiştir. Mümkünse onların akrabalarından bir kızla evlenmek ister ve ablalarının Şehremini'ndeki evini bulur. Abla Azime'nin kocası ve büyük kızı ölmüştür. İki kızıyla oturmaktadır. Büyük olan Nesibe çok güzeldir. Adı İhsan olan küçüğü, kısa boylu ve pek te güzel değildir. İsmail normal olarak büyükle evlenmek ister. Azime hanım, damat adayı İsmail'i pek beğenmez, önce karşı çıkar ama Nesibe isteyince razı olur.

İsmail Hakkı Beyin rütbesi binbaşı olmuştur, Konya'ya atanır. Nesibe annesine, kardeşine sık sık mektup yazar. Bir mektubunda hamile olduğunu bildirir. Sonraki bir mektubunda doğum yaptığını, oğluna Hasan adını koyduklarını yazar. Kısa süre sonra gelen bir mektubunda da hasta olduğunu bildirir. Hastalık hızla ilerler, annesi Azime hanım Konya'ya gelir. Kızını ve torununu alır, İstanbul'a döner, "Ben onlara bakarım." Der.

Nesibe'nin hastalığı çok çabuk ilerler, iki hafta sonra ölür. Öksüz kalan Hasan bebeğe, İhsan bakar. Bebek hep onu ister, onun kucağında uyur. İhsan, böylece, evlenmeden sanki çocuk sahibi olmuştur. Durumu gören yakınları "İhsan'la İsmail evlensinler!" derler. Anne Azime: "Benim kızımı öbür dünyaya götüren adama, ben ikinci kızımı vermem!" der. O, ne derse desin, İhsan, eniştesine, ilk gördüğü günden beri âşıktır. Sonuçta evlenirler. Ne yazık ki, Hasan bebek bir süre sonra zatürrie olur ve ölür.

Yıl 1889, aile İstanbul, Vefa'da otururken İhsan hanımın bir oğlu olur, adını Hasan Tahsin koyarlar, İhsan'ın babasının adıdır. Beş yıl sonra kızları Meliha, Dünya'ya gelir. 1894 Temmuz ayında İstanbul'da çok büyük bir deprem olur, birçok ev, dükkân, Kapalı Çarşı, Mısır Çarşısı, şehrin büyük kısmı yıkılır, tsunamiden tekneler parçalanır, batar, ölü sayısı çoktur. İnsanlar aylarca çadırlarda yaşar.

Yine aradan beş yıl geçer, aileye bir oğlan bebek daha gelir, adını Naşid koyarlar.

Ülkede, hem ekonomik hem de politik durum çok bozuktur, İkinci Abdülhamit, kendisine karşı olan herkesi tutuklatır, Bekirağa Bölüğü Cezaevi dolar. Bu arada arkadaşı Tefvik Paşa'da tutuklanır ve Sinop Cezaevi'ne gönderilir.

Yine o yıllar İstanbul'da büyük yangınlar olur. Tüm mahallelerdeki ahşap evler, köşkler yanar. İsmail Hakkı Bey artık paşadır, biraz yangınlardan korunmak, biraz da doğup büyüdüğü yer olduğu için ailece Makriköy'e taşınırlar.

İkinci Meşrutiyet ilân edilir, Tefvik Paşa özgür bırakılır, 31 Mart olayı olur, İkinci Abdülhamit gider, yerine Mehmet Reşat padişah olur, o da hiçbir şeye karışmaz, biraz da bunak gibidir. İsmail Paşa "Bu İttihatçılar'da, Almanlar'da bizi mahvedecekler!" der.

Tefvik Paşa, evinden çıkarken kalbinden vurulur, öldürenler yakalanmaz, İttihatçı oldukları kuşkusuzdur. Parti ileri gelenleri, İsmail Paşa'ya "İttihatçılara katıl!" derler, Paşa kabul etmez, fakat "Yakında kaldırımda kalacaksın!" diye tehdit mektupları alır.

Paşa Plevne'den bu yana görmediği eczacı Antimuan Efendiyle karşılaşır, uzun uzun konuşurlar, Köstence'de İsmail'in çok sevdiği Gagavuz kızı Maria'dan bahsederler.

1913 yılında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, Divan Yolu'nda bir pusuya düşürülür, kurşun yağmuru altında ölür. İsmail Paşa evinde bile belinde iki tabancayla gezmeye başlar. Zuhurat Baba'dan gelen Mevlevilerle söyleşir.

Kayınvalide Azime Hanım 72 yaşında ölür, zaten 20 yıldır felçli yaşamaktadır.

İsmail Paşa, çocukluk arkadaşı Andrikos'un kızının düğününe çağrılıdır. Önce kiliseye gider, akşam da bir sahil lokantasında tüm tanıdıklarla yemekte bulunur. Gelenlerin hemen hepsi Rum'dur. Paşa baş köşeye oturtulur. Koca memeli Rum kadınları, şaraptan başı dönen erkeklerle sirtaki oynarlar. Gürültü içinde, herkes ayaktayken bir tabanca patlar, ardından bir daha. Kurşun Paşa'nın başını sıyrır, arkasındaki duvarı deler. Düğün sahibi özür diler, "Paşam, geçmiş olsun, bir sarhoş kurşunuyla ölecektin!" der. Paşa, "Bu İttihatçıların işiydi, başaramadılar!" diye düşünür. Yavaşça yerinden kalkar, herkesle vedalaşır, karanlığa dalar, evinin yolunu bulur.

Bir yıl sonra 1914 yılında, İsmail Hakkı Paşa kalp krizinden ölür. İttihatçılar ne cenazesine gelirler, ne telgraf gönderirler. Mezarı başında ailesi, bir manga asker ve üç beş arkadaşı vardır. Arkadaşı Andrikos, Ayamama Deresi'nden bir damacana su getirip mezarına döker. Eşi İhsan Hanım hiç ağlamaz, zaten annesinin ölümünde de ağlamamıştır.

İki yıl sonra İhsan Hanım kira aldığı iki evi satar, bu parayla oğlu Naşid'i eğitim için, Avusturya'ya gönderir.

İhsan Hanım, kızı Meliha'yı Trabzonlu Şefik Bey'le evlendirir, 1918 yılında Meliha, ondan boşanır, maliye müsteşarı İrfan Rıza Bey'le evlenir.

Hasan Tahsin, zorla Edebiyat Fakültesi'ni bitirir, orta okulda başöğretmen olur ve adı Şahande olan bir kızla evlenir, fakat kız veremlidir, bir süre sonra ölür. Hasan Tahsin, bu kez Şivezad adlı bir kızla ilgilenir, onunla evlenmek ister. Şivezad, ünlü şair Cenab Şahabettin'in kızıdır. Bu şair, Peyam-ı Sabah gazetesinde Anadolu'daki ulusal harekete, Kuvay-ı Milliye'ye karşıdır, ülkemizi işgal eden Yunanlıları öven yazılar yazmaktadır. Ayrıca parayı çok sever, bu nedenle evli bir kadını kocasından ayırmak için dolaplar çevirir, başarır da. Hasan Tahsin, Şivezad'la evlenir. Cenab Şahabettin 1934 yılında, beyin kanamasından ölür, Bakırköy Mezarlığı'nda toprağa verilir.

İhsan Hanım 1953 yılında kalp yetmezliği nedeniyle, akıl sağlığı yerinde olarak ölür. Torunu İsmail'in Washington'dan gelmesi için cenaze ilaçlatılarak (tahnit ettirilerek) 8 gün bekletilir, sonra toprağa verilir. Anasına hep ağlayan Hasan Tahsin ise üç yıl sonra toprağa verilir.

Küçük oğlu Naşid, İsviçre'de uzun yıllar eğitimi sonucu Lozan Tıp Fakültesi'ni 1924 yılında bitirmiştir. Mesleğinin sonunda Ord. Prof. Dr. Jinekolog olur.

Onun oğlu ve yapıtın yazarı Selçuk Erez ise baba mesleğini sürdürür, sonunda o da, Prof. Dr. Jinekolog olur, ama halâ "Sevdiklerini ölümler ülkesinden alıp yeryüzüne getirmek, Makriköy'e veya ötesine taşımaya kalkışmak, yalnız öteye göçmüş olanları değil, onları getirmeye girişenleri de rahatsız edebilir. Yoksa Makriköy'e Dönüş'ü yazmamalı mıydım?" diye düşünür.

Yararlanılan yapıt: Makriköy'e dönüş, Doğan Kitap, Ağustos 2003, 185 sayfa, Profesör Selçuk Erez.

Aysel Çiçek, 1972 doğumlu, sözün değerini bilen bir ozandır. “İlle Yolum Aşktır Benim” kitabıyla, sazıyla, sözüyle, sesiyle ozanlar kervanına katılır. Çoğu hece ölçülü yazdığı şiirlerinde aşkları, sevgileri, dostlukları dillendirir. Sevda türküleri çağırır, sömürüye, baskılara başkaldırırken insanlığa güvenir.

Ozan, bilgisizlikten, ihanetlerden, savaşlardan yakındır. Sevdiğinden kalan sevdayı, özlemi seslendirir: “...Sen geçersen,/ Sevda kalır, özlem kalır/ Hasret kalır, aklım kalır/ Gözüm hep yollarda kalır...” (s.12). Aşk yolunda, aşkla yazar şiirlerini. Onun için “İlle yolum aşktır benim” der. Adalet, eşitliğe, barışa önem verir. “...Bir ekince bin bir veren/ En azgın tohumdur sevgi...” (s.25) diyerek sevgiyi de yüceltir. İnsanlığın tükendiğine üzüldürken, dünyaya barış tacını takmak ister. Barışı, kadın haklarını savunur her zaman: “... Adaletsiz erke eylemem minnet/ Kadını çocuğu rahat bırakın/ Ayağım altında olmasın cennet/ Kadını çocuğu rahat bırakın... (s.30)... Barış türküleri çalsın/ Çocukların yüzü gülsün/ Gelirse herkese gelsin/ Gelmez ise kalsın Bayram...” (s.35).

İnsanlık için türküler söyleyen ozan

Ozan, sevilerini yansıtır dizelerinde: “...Geceyi gündüze bağladım yandım/ Akıttım yaşımı ağladım yandım/ Sızladı yüreğim dağladım yandım/ Gönül kar dedikçe aklım har diyor...// ÇİÇEK der yaşasam ben de baharı/ Gelse yaprağıma konsa bir arı/ Ölmeden evveli o güzel yâri/ Gönül sar dedikçe aklım ar diyor” (s.41). Yolu ilim yolu olan ozan, bilgisizliğe karşı savaş açarken aklın öne çıkarılmasını ister. Bencillikten uzak durur. “ÇİÇEK asla ben ben deme/ Kibir sığmaz lama cime/ Gözün yaşı doymaz neme/ Sendeki BEN yıkar seni” (s.45). Barış için yapılan savaşları savunur. Haksızlıklara karşı kavganın içinde olur. Bozuk düzeni yıkmaya yeminlidir: “...Düzeni yıkmaya içtim andımı/ Sınır tanımadım yıktım bendimi/ ÇİÇEK der bu yolda gördüm kendimi/ Dün de böyle idi bugün de böyle” (s.54). İnsanlık için çok insanın öldüğünü bilerek girer kavgaya. Karanlığa herkesin bir mum yakmasını ister. Bu uğurda vurulanları unutmaz.

Ozan Aysel Çiçek, aşk yolunda güzel şeyler söyler, sazını, sözünü insanlık yolunda değerlendirir. “İlle Yolum Aşktır Benim” diyen ozanı kutlarız.

(*) İlle Yolum Aşktır Benim-Aysel Çiçek, Şiir, İzan Yayıncılık, 2021, 86 s.

UNUTKANLIK**HARUN MUTLUAY**

Yıllardır o yolu kat eder dururdum. Evden Doktor S nin bürosuna ve oradan da tekrar eve , gidiş dönüş altmış kilometre tutuyordu. Zevk için yapılan yolculuklar değildi bunlar ; sağlık sorunlarımla ilgili günü birlik hac ziyaretleriydi. Ağır bir bellek rahatsızlığının pençesi altında kıvranıyordum. Uzmanların ruhsal kökenli amnezi dedikleri kısacası bir tür unutkanlık hastalığıydı. Beynimde ters giden herhangi bir şey yoktu, fiziksel bir durum yani. Gelgelelim zayıf belleğimde çok fazla karanlık bölgeler, geçmişe ait hatırlanamayan sahneler vardı. Ruhsal kökenli amnezi anıların içeriğine , zihnimin bilinç dışı olarak bir türlü su yüzüne çıkaramadığı bir takım şeylere bağlıydı. Senelerdir çektiğim bu hastalık sonucu dipte kalan hatıralar yüzeye çıkanlardan çok daha fazlaydı.

Kimi zaman önemsiz küçük şeyleri, arabayı parkettiğim yer ya da kendi telefon numaram gibi anlamsız ayrıntıları anımsayamıyordum. Oysa bazen , giderek uzayan hafıza kararmalarında, belleğin önemli kısımları yok olup gidiyordu. Doktor S nin eninde sonunda yeniden dikmeyi başaracağına inandığı hayatımdaki kocaman yırtıklardı bunlar. “Eninde sonunda” önce bir aya, bir ay bir yıla dönüşerek günün birinde “eninde” sözcüğü silindi. Böylece ben anıları ayarlayamayan miyop bir bellekle ve “sonunda” ile birlikte yaşamaya boyun eğdim.

Şimdi bana bunca başarısızlıktan sonra neden psikolog değiştirmediyimi soracaksınız. Hemen yanıtlayayım. Hafızamın daha çok gerilemesinden , durumun daha kötüye gitmesinden , doktor S ile yıllardır yapılan terapi sonucu elde ettiğim o pek az iyi şeyi kaybetmekten korkuyordum. Onun yardımı olmazsa yaşam günlüğümün daha pek çok sayfası koparılmış olacaktı.

İşittiğim onca kötü şeylerden sonra tanımadığım kimseleri arabama almamayı adet edinmiştim. Kısa süre için de olsa bir yabancıyı arabaya alma fikri beni korkutuyordu. Arabama binen ilk kişi o kadın oldu. Bir kayın ağacının altında durmuş elinin başparmağıyla otostop işareti yapmıştı. Onda beni neyin etkilemiş olduğunu bilmiyorum, tek anımsadığım o anda vitesi küçültüp frene basmam oldu. 1970 yılının 25 aralık günüydü.

“ Kasabaya mı gidiyorsunuz” diye sordu tatlı bir tebessümle.

“Kasabaya... evet” diye kekeledim bir an.

“ Aynı yöne gidiyorum. Beni de kasabaya gelmeden bir yerde bırakabilir misiniz?”

“Elbette”

Yüzündeki o tatlı tebessümü koruyarak kapıyı açıp içeri girdi.

“ Adım Füsün” dedi elini bana doğru uzatırken.

Onu nerede bıraktığımı hatırlamıyorum. Bu karşılaşmadan aklımda hemen hiçbir şey kalmadı. Onunla birlikte olduğum zaman aralığında belleğimde kalan tek şey onun yüzüydü. Çoğu kaybolmuş anılarım arasında silinip gitmeyen pek az şeyden biriydi bu yüz.

Füsün bindikten sadece birkaç dakika sonra , birkaç kilometre ilerde yıllardır gidip geldiğim yol üzerinde anımsayamadığım bir yerde arabamdan ve yaşamımdan inip gitti. Onu bir kere daha görmek, böylesine kısa bir karşılaşmanın nasıl olurda belleğini yitirmiş birinde bu derece silinmez bir iz bıraktığını anlamak için onunla son bir kez konuşmak isterdim. Ama kader biz ikimiz için çok farklı yollar çizmişti.

O karşılaşmayla ilgili bir takım şeyler hatırlamak amacıyla o yoldan defalarca geçmem hiçbir işe yaramadı. Bir sabah, belki de sezgisel yeteneklerimi bir az abartarak tam ona rastladığım yerde pusuya yatmayı bile denedim. O yerin bana bir şeyler çağrıştıracakını, belki de bir ip ucu vereceğini umut ediyordum. Yolun o kısmı Füsün ile karşılaşmamı anımsatan tek ayrıntıydı. Hiçbir şey olmadan , sanki gökten inecek bir vahiyle kızı yeniden bulmamı sağlayacak beklenmedik bir açıklama elde edemedim orada öylece bekledim. Gelgelelim yine boşuna kürek sallamıştım. İçgüdüler bile o unutulmaz araba gezintisiyle ilgili belleğimdeki boşlukları dolduramamıştı. Doktor S hipnoz yaparak beni geçmişe döndürmeyi denediyse de önemli sonuçlar elde edemedi. Ona göre Füsün’un yüzünü hala anımsamam başlı başına bir mucizeydi.

Yıllar geçti, uyurgezerlere özgü bir yaşamın anıları gibi yirmi saydam yıl. Füsün ile karşılaşmamızdan sonra bir çok defa otostopçuları arabama aldım. Daha önce hiç yapmadığım içgüdüsel bir hareketti bu. İnsanlara karşı daha büyük bir güven kazanmış olmam değildi sadece beni böyle davranmaya iten, günün birinde unutamayacağım yeni bir otostopçu bulmaktı sanırım.

O kısa yol üzerinde renk renk insan tanıdım. Serüven peşinde koşan serseriler, babalarının arabalarını gizlice alarak ehliyetsiz trafiğe çıkan yeniyetmeler ve hatta cüzdanımı çalmaya yeltenen birkaç yankesici. Bugün düşünüyorum da o zamanlar belleğim , doktor S’ nin fazla bir katkısı olmadan biraz iyileşir gibi olmuştu. Otostop yapan pek çok yaya benim bu sonradan kazanılmış iyilikseverliğimden yararlanmış oldu böylece ama aradığım kadın aralarında yoktu. Onu sonsuza kadar kaybettiğim fikrine tam alışmağa başlamıştım ki beklenmeyen bir şey oldu. İlk seferki gibi tesadüfen o beni buldu. 1993 yılının 25 aralık günüydü. Yine yolun kenarında duruyordu, yirmi yıl önce onunla ilk karşılaştığım aynı yerde.

Bu beklenmedik karşılaşmadaki en olağandışı taraf onun için zamanın hiç geçmemiş olduğunu görmektir. Yüzünde hiçbir kırışıklık, teninde zamanın akıp gittiğini gösteren tek bir işaret yoktu.

Yolun kenarına yanaştım ve camı indirdim.

“Selam” dedim heyecanımı gizlemeye çalışarak.

“Selam” diye yanıtladı.

“ O kadar uzun zaman geçti ki ve siz” sesim titriyordu “.... Siz hiç değişmemişsiniz”

“Sanırım beni başka birisiyle karıştırıyorsunuz” diye aceleyle yanıtladı. Rahatsız olmuş gibiydi sanki “Daha önce tanıştık mı?”

“Evet.. sizii bir kere arabama almıştım...”

“Üzgünüm ama hatırlamıyorum hiç” Samimi görünüyordu. “Üstelik ben hemen hiç otostop yapmam...bu sabah nedense arabamı bir türlü çalıştıramadım”

“Anlıyorum. Hem de çok uzun bir zaman geçti aradan.Bellek sorunlarıma rağmen , yirmi yıldır sizin yüzünü hiç unutmadım !”

Genç kız utanmış gibi kızardı, sonra konuşmaya başladı.

“Beni başka birisiyle karıştırdığınız ortada. Çünkü geçen ay yirmi yaşına bastım”

Birden ürperir gibi oldum.

Olağanüstü bir benzerlik olmalıydı, belki de kaderin garip bir oyunuydu, Füsun’a tıpa tıp benzeyen biriyle mi karşılaşmıştım yoksa ya da belki...

Onu arabaya aldım. Sonuçta aynı yöne gidiyorduk.

“Bu taraflarda mı oturuyorsunuz ?” diye sordum merakla.

“Hayır, kasabaya geleli birkaç gün oldu. Ama annem burada yaşamıştı”

“Anneniz mi?”

“Evet. Muhtemelen sizin tanımış olduğun kişi o. Bana çok benzediğini söylerler, adı Füsun’du”

O ismin telaffuzu beni yerimden sıçrattı. Engel olmasam az daha araba kontrolünü kaybedip yoldan çıkacaktı.Ama ona hiçbir şey söylemedim. Çünkü her şey çok akıl almaz gibiydi.

“ Sizi nerede bırakayım?” diye sordum rahatsız edici ve sıkıcı bir sessizliği bozarak.

“Mümkünse gölün kenarında inmek istiyorum. O tarafa gideceğim çünkü” Yine ürperir gibi olmuşum.

Elinde sımsıkı tuttuğu papatyaları o sırada fark ettim.

“Annem için” dedi bakışlarımı çiçekler üzerinde gezdirdiğimi fark ederek.

Onu istediği yere bıraktım. Nedense gölde beni rahatsız eden bir takım şeyler vardı ve belki de bu yüzden uzun süredir buralara gelmemiştim. Yirmi yıl olmuştu gelmeyeli.

Gölün kıyısından az ötede park ettim, motoru durdurdum ve kıza kapıyı açmak için arabadan indim. Bir baş işaretiyle bana teşekkür ettikten sonra hiçbir şey söylemeden göle doğru yürüdü.

Nemli kumlar üzerinde birkaç adım attı ve sonunda iyi bildiği anlaşılan bir yerde durdu. Bir an tereddüt ettikten sonra yanına gitmeye karar verdim. Ağlıyordu. Çiçekleri bir mezar taşının önüne bıraktı.

(39)

“Onu burada bulmuşlar...” Aşırı duygulanmış olduğu titrek ses tonundan belliydi “Bilinmeyen bir kişi tarafından öldürülmüş. Katil asla yakalanamadı !”

Bugün artık yaptığım hiç bir şeyi hatırlamıyorum. Sabahları uyandığımda bir gün evvel yaşadığım olayların hiç birini anımsamıyorum. İstemeyerek her şeyi unutuyorum. Ama bir şey hariç: O kızı ve gölün kıyısındaki mezar taşı üzerinde yazılı o ismi. Geçmişe dair hatırlamadığım daha pek çok şey var. Galiba böyle olması çok daha iyi. Ayrıca, o günden sonra bir daha doktor S’ ye hiç gitmedim. Arabama da artık hiçbir otostopçu almıyorum.

DAVA

HİKMET KURTER

Stajımı bitirmiş, çiçeği burnunda bir yargıç olarak Uzunyayla kasabasına atanmıştım. Uzunyayla, Anadolu'nun ıpıssız bir köşesinde, yüksek tepelerin arasındaki bir düzlüğe kurulmuştu.

Uzunyayla'da tam bir kara iklimi hüküm sürerdi. Kışlar çok soğuk ve yağışlı geçerdi. Yazların da kıştan aşağı kalır yanı yoktu. Gündüzkü günlük güneşlik havaya aldanıp akşam saatlerinde ceketsiz, kazaksız sokağa çıkanlar havanın birdenbire değişmesiyle buz keser, anında şifayı kaparlardı.

Sert iklimde yaşamak Uzunyaylalıları katı, dediğim dedikçi, anlaşma uzlaşma nedir bilmeyen barut fıçısı insanlar yapmıştı. Küçük bir olay birbirleriyle kanlı bıçaklı olmalarına yetiyordu. İpe sapa gelmez nedenlerle açtıkları davalardan mahkemelerde dağ gibi dosya yığılmıştı. Davaların çoğunluğunu toprak anlaşmazlıkları oluşturuyordu.

Henüz bekârdım. Bütün gün çalışıyor, akşamları ve hafta sonlarındaki boş vakitlerimi Müftü Hayrullah Beyden başka bütün memurların devam ettiği şehir kulübünde geçiriyordum.

Şehir kulübünde Candarma Yüzbaşı Kudret Göztepe ile iyice kaynaşmış, yakın arkadaş olmuştuk. Yüzbaşıyla yaptığımız çekişmeli tavla partilerinde kulüp müdavimleri ikiye bölünüyor, oyunu kimin kazanacağı üzerine bahse tutuşuyorlardı.

Kasabada edindiğim diğer bir candan dostum da Emekli Mahkeme Başkâtibi Zekai Günday'dı.

Zekai Efendi yaş haddinden başkâtiplikten emekli olunca adliye karşısında küçük bir büro açmıştı. Dükkânın kapısında "arzuhalci" yazmasına karşın, Zekai

(41)

Günday bir dilekçeciden çok bir hukuk danışmanıydı. Uzun yılların deneyim ve bilgi birikimiyle değme hukukçulara taş çıkartırdı. Küçük işyerinde bilgisine başvuran avukatlar hiç eksik olmazdı.

Meslek yaşamına yeni atılmanın verdiği şevk ve heyecanla canla başla çalışıyor, yıllardır bitmemiş, sürüncemede kalmış birçok davayı birbiri ardına karara bağlıyordum.

Şimdi de çok çok eskilerden, otuzlu yılların sonlarından kalma bir dava dosyası üzerinde çalışıyordum. Aslında buna dava dosyası değil, dava çuvalı demek doğru olurdu. Çünkü geçmişteki bütün yargılama belgeleri dosyalara sığmaz olunca, bir çuvala tıkıştırılmıştı.

Sıcak bir yaz günü odamın kapısı açık, tutanakların, ara kararların arasında adeta kaybolmuş harıl harıl çalışırken,

-Bir kahve içmeye zamanınız var mı acaba? diyen bir ses beni dalgınlığımdan sıyırdı. Başımı kaldırıncaya emekli mahkeme başkâtibiyle göz göze geldik.

-Oo, siz miydiniz Zekai Efendi... Size ayrılacak zamanım olmaz mı hiç?.. Şöyle buyurun lütfen, diye ona yer gösterdim.

Söyleşmeye başladık. Laf lafı açıyordu. Odacı kahvelerimizi getirdi, yudumlamaya başladık. Konuşma sırasında üzerinde çalıştığım dosyayı öğrenen eski başkâtip,

-Demek sonunda Çapanoğulları ile Kırbaşlar arasındaki davaya sizin de eliniz değdi ha, Muzaffer Bey? dedi. Beyim bu dava başladığında ben daha askere bile gitmemiş, on sekiz, on dokuz yaşlarında bir memurdum. Aradan geçen bunca yıl içinde hiçbir yargıç davayı sonuçlandıramadı. Neden dersiniz?..

(42)

Bir an duraladı. Höpürdeterek kahvesinden bir yudum aldı. Diliyle dudaklarını ıslattıktan sonra konuşmasını sürdürdü.

-İki neden sayabilirim size. Birincisi, davaya bakan yargıçların tam davayı sonuçlandıracakları aşamaya geldiklerinde hizmet süreleri dolup başka yerlere tayinlerinin çıkmasıydı. İkinci nedene gelince... Bunu anlatmama gerek yok. Dosyayı bütünüyle okuyunca her şeyi öğreneceksiniz, nasıl olsa.

Zekai Günday saatine baktıktan sonra,

-Vakit epey ilerlemiş. Kahvelerimizi bitirdiğimize göre ben sizi daha fazla rahatsız etmeyeyim, dedi ve ayağa kalktı.

-Rahatsız etmek ne demek Zekai Efendi, dedim. Tam tersine sohbetinizden çok tat aldım. İstiyorsanız, biraz daha kalın.

-Yok yok, ayaklandım bir kere. Sizin de önünüzde okuyacağınız bir çuval dosya var.

O akşam şehir kulübüne gitmedim. Gece yarısına kadar dosyadan kafamı kaldırmadım. Okudukça hayretler içinde kalıyordum. Duruşmalar baştan hiç pürüzsüz gayet iyi yürüyordu. Ama, ne zamanki sıra keşfe geliyor, dava bir anda çıkmaza giriyor, keşfin bir adım ötesine geçemiyordu. Bütün keşif tutanaklarında Zekai Efendinin ad ve imzasının bulunması gözümünden kaçmadı.

Çalışmaya kendimi öyle kaptırmışım ki, Kudret Göztepe yanıma gelmese, masamda sabahı edecektim. Yüzbaşı akşam beni kulüpte göremeyince evi yoklamış; evde de bulamayınca meraklanıp aramaya çıkmıştı. Tatlı sert koluma girdi. Beni eve yatırmaya götürdü.

Ertesi sabah ilk işim odacıyla Zekai Efendiyi çağırtmak oldu. Merakla odama girip karşıma oturan emekli mahkeme başkâtibi,

(43)

-Hayrola beyim, dedi. Bir şey mi oldu? Üstelik renginiz de solmuş.

Dün geceyi uykusuz geçirdim, dedim. Ondan olacak herhalde.

-İşte bakın, iyi tahmin etmişim. Sıkıntınızdan, üzüntünüzden uyuyamamışsınız.

-Üzüntüden değil yorgunluktan. Çok geç saatlere kadar burada çalıştım da.

-Ne zorunuz vardı beyim? Devletin işlerini tek başınıza bitireceğinizi mi sanıyorsunuz?

-Oldu bir kere... Ha, sizi buraya çağırış nedenim de bu davayla ilgili. Size birkaç soru sormak istiyorum.

-Eğer bildiğim bir şeyse, hay hay... Emrin başım üstüne!

-Emir değil Zekai Efendi. Dostluğumuza, arkadaşlığımıza güvenerek sadece bir rica.

-Eh, madem öyle diyorsunuz, sorun bakalım soracağınızı.

-İşte size dosyadan bir keşif tutanağı, diye bir belgeyi eski başkâtibe uzattım.

Bakın sizin de imzanız var.

Zekai Günday kâğıdı bir süre inceledikten sonra,

-Evet, gayet iyi hatırlıyorum. Bin dokuz yüz kırk altı yılının tutanağı bu, dedi.

Çok partili hayata yeni geçmiştik.

-Lütfen, okur musunuz?

-Okuyayım. Keşif mahalline gidildi. Mahalde taraflarla birlikte seksen, doksan kişilik bir kalabalığın toplanmış olduğu görüldü. Tanığa söz verildi. Tanığın konuşmasından sonra, "Tanığın ifadesine bir itirazınız var mı?" diye soruldu. Davalı tarafın avukatı, "Tanık yalan söylüyor." karşılığını verdi. Keşif yarıda kaldı. Taraflar mahkemeye sevk edildi.

-Bu konuda ne diyorsunuz?

(44)

-Doğru doğru dosdoğru, aynen böyle olmuştu.

-İyi de keşif neden yarıda kaldı... Taraflar neden mahkemelik oldular?

Zekai Günday babacan bir tavırla gülümseyerek,

-Anlatayım, Muzaffer Bey, dedi. Davalı avukatı, "Tanık yalan söylüyor." deyince davacı taraf, "Sizin avukatınız tanığa nasıl yalancı der?" diye davalı tarafa sille tokat girişti. Diğerlerinin eli armut devşirmiyor, ya. Onlar da karşılık verdi. Bir arbede çıktı aralarında. Ortalık savaş alanına döndü. Sonuçta yargıç mahkeme düzenini bozmaktan hepsini tutuklattı. Ama mahkemede yaptıkları savunmayla serbest kaldılar.

-Nasıl savundular kendilerini?

-Çapanoğulları ile Kırbaşlar buranın köklü ve geniş iki ailesidir. Birbirlerine ta ezelden düşmandırlar. Birinin ak dediğine ötekiler kara derler. Alışveriş ettikleri bakkal, kasap, manav ayırdır. Gittikleri camileri, kahveleri ayırmışlardır. Yanlışlıkla biri diğerinin kahvesine adım atsa, çingar kopar. Bu kadarla kalsa gene iyi. Mezarlıktaki yerlerini bile ayırmışlardır. Çapanoğullarının ölüleri kuzey kapısına, Kırbaşlılarınkiler ise güney kapısına yakın gömülürler. Aralarındaki bu kutuplaşmanın, düşmanlığın nedeni, paylaşamadıkları topraklardır. Aynı araziler için Kırbaşların Osmanlı Döneminden tapuları vardır, Çapanoğullarının da Cumhuriyet Döneminden. Kırk altı yılında Çapanoğullarından biri Halk Partisi ilçe başkanı olunca, Kırbaşlar topluca Demokrat Partiye yazılmışlardı.

Yargıca, "Efendim," dediler, "memlekete demokrasi geldi. Biz de demokrasi gereği aramızda tartışıyorduk. Herhalde yanlış anlaşıldık. Beraatımızı talep ediyoruz."

Mahkeme başkanı bu isteğe uydu. Hepsini salıverdi.

-

(45)

Demek öyle... Peki Zekai Efendi, bu da bir başka tutanak, diye elimdeki kağıdı gösterdim. Keşfe kadar her şey gene aynı. Tek fark, bu kez tanık yerine bilirkişinin dinlenmesi. Yargıç, "Bilirkişinin söylediklerine bir itirazınız var mı?" diye sormuş. Davacı avukatı da, "Bilirkişi doğru söylememektedir." diye karşılık vermiş. Sonuçta keşif yarıda kalmış, taraflar da tutuklanmış.

-Tutanağın tarihini söyler misiniz bana.

-On beş Nisan Bin dokuz yüz altmış bir.

-Evet evet, yeni anayasa tartışmalarının yapıldığı günlerdi o günler... Davacı avukatının, "Bilirkişi doğru söylememektedir." demesiyle kızılca kıyamet kopmuştu. Hasım aileler kasma, kürek, sopa... Elleri ne geçirdilerse birbirlerine girmişlerdi. Kavganın bittiği yer hastane koşullarıydı. Ama mahkeme düzenini bozmaktan da yargılanmışlardı. Bu sefer, "Efendim, biz yurttaşlık görevimizi yerine getiriyor, anayasa taslağı üzerindeki görüşlerimizi birbirimize aktarıyorduk. Başkaca bir amacımız yoktu." diye savunmuşlardı kendilerini. Kanıt yetersizliğinden serbest bırakılmışlardı.

Az sonra eski mahkeme başkâtibiyle çaylarımızı içerken keşiften öteye nasıl geçmem gerektiği konusunda kafa yormaya başlamıştım bile.

Birkaç ay sonra yürüttüğüm dava keşif aşamasını gelmişti. Keşiften önce iki tarafın avukatlarını yanıma çağırdım.

-Tekrarlamama gerek yok arkadaşlar, dedim. Siz de iyi biliyorsunuz ki dava şimdiye kadar hep keşifte takılıp kalmış. Davayı sonuçlandırmak için keşfi kazasız belasız atlatmak gerek. Eğer keşiften öteye geçmek istiyorsanız, şimdi söyleyeceklerime kulak verin.

Her iki avukat ağızından çıkanları büyük bir dikkatle dinlediler.

-(46)

Tamam mı, dediklerime harfi harfine uyacak mısınız?

-Tamam, dediler. El sıkışıp anlaştık.

Keşiften önceki gece şehir kulübünde Candarma Komutanı Yüzbaşı Kudret Göztepe ile tavla oynuyorduk.

Yüzbaşı:

-Muzaffer Bey, dedi. Çapanoğulları ile Kırbaşlar aralarında hır çıkarmadan duramazlar. Güvenliğinizi sağlamak için yanınıza tam teçhizatlı iki manga asker vereyim.

-Bir manga verseniz, yeterli olur.

-Siz ne diyorsunuz?.. İki manga da yetmez, ama ne yapayım ki asker sayısı kısıtlı. Elimden daha fazlası gelmiyor.

-Olay çıkacağını sanmıyorum yüzbaşı.

-Nasıl böyle kesin konuşabiliyorsunuz?

-Bir bildiğim var ki konuşuyorum.

Aramızdaki konuşmadan en kârlı çıkanlar kulüp müdavimleri olmuştu. Hemen ikiye ayrılıp keşifte olay çıkacak mı çıkmayacak mı diye iddialaştılar.

Ertesi sabah bir minibüse doluşup keşif sahasına gittik. Araçtan indiğimizde yüz kişiyi aşkın bir kalabalığın bizi beklediğini gördük. Candarmalar da çoktan yerlerini almışlardı. Mahkeme kâtibine bir masa, sandalye bulundu. Keşfe başladık. Daktilo tıkrıtları arasında sıra tanığın ifadesine geldi. Tanık konuşmasını bitirince,

-Tanığın ifadesine bir itirazınız var mı? diye sordum

Davalı avukatı,

-Tanık yalan söylüyor, demedi. Daha önce üzerinde anlaştığımız ama tamamen aynı anlama gelen başka bir şey söyledi:

(47)

-Şahidin beyanı hilafı hakikattir, sayın yargıç.

Zabıt kâtibine,

-Bunu da zapta geç, diye seslendim.

İki taraf da konuşulandan bir şey çıkaramamış, bön bön birbirlerinin suratlarına bakıyorlardı. Keşif tamamlanmıştı. Çapanoğulları ile Kırbaşların yanlarında getirdikleri yabalar, çapalar, kazmalar, kürekler bir işe yaramamıştı.

Minibüslere binip kasabaya geri döndük.

Bir sonraki duruşmada davayı karara bağladım. Kararı beğenmeyen taraf temyize gitti.

Dava dosyasını Yargıtay'a gönderirken, eski belgelerin bulunduğu çuvalın ağzını sıkıca bağlayıp düğümlledim.

Dava Yargıtay'dan onaylanarak geri döndü. Dikkatlice bakınca çuvalın hiç açılmadan, aynen düğümlediğim gibi geri geldiğini gördüm. Karar dosyasının sayfalarını karıştırırken küçük bir kâğıt parçası yere düştü. Kâğıdı yerden aldım. Üzerine eski yazı bir not düşülmüştü. Katlayıp cebime koydum.

Yaz günüydü. Hava birden değişmiş, yağmur yağmaya başlamıştı. Aniden bastıran sağanak bütün kasabalıyı olduğu gibi Müftü Hayrullah Beyi de gafil avlamıştı. Kendini şehir kulübünün saçakları altına atmış, yağmurdan korunmaya çalışıyordu.

Saçak altında yan yanaydık.

-Hayrullah Bey, iyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş, diye söze girdim. İyi ki size rastladım. Bana ancak siz yardım edebilirsiniz.

Müftü:

-Elimden gelen bir şeyse, dedi, elbette ederim.

(48)

-Biliyorum, sizin şehir kulübüne gelmek gibi bir alışkanlığınız yok. Ama benim hatırım için, bir çay içimlik süre oturmak zahmetine katlanırsanız, beni çok mutlu edersiniz.

-Peki, Hâkim Bey, mademki hatır diyorsunuz. Sizi kırmayayım.

İçeri girdik. Gözlerden uzak, تنها bir masaya oturduk. Garsona çayları ısmarladıktan sonra cebimdeki kâğıdı çıkardım.

-Şu kâğıtta yazılı olanları sökemedim, dedim. Bir de siz bakıverseniz.

Hayrullah Bey kılıfından çıkardığı gözlüğünü gözüne taktı. Kendisine uzattığım kâğıdı incelemeye başladı.

-Kâğıtta yazan şu Hâkim Bey, dedi. Dosyanın tetkiki mümkün görülmediğinden tasdikine karar verildi.

Birden gülmeye başladım.

-Dosyanın... Ha, ha, ha... Tetkiki mümkün görülmediğinden... Ho, ho, ho... Tasdikine karar... Hi, hi, hi... Verildi mi yazıyor?.. Ay, şimdi bayılacağım. Çok komik... Demek tetkiki mümkün görülmediğinden, ha! diye katıla katıla, gözlerimden yaşlar aka aka gülüyordum.

Şaşkınlıkla beni izleyen müftü,

-Ne oldu Muzaffer Bey... Allah aşkına söyle ne oldu... Niye böyle gülüyorsun? diye soruyordu.

Gülmem yatışınca, merakla bizi izleyen garsona çayları tazelemesini işaret ettim.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene
görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü, deneme,
eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni:
Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu: Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba,
Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran Kapak düzenleme:
MUSTAFA AZİZ DURMUŞ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini
koymayı görev bilir. Başka bir yerde yayınlanmış yazılar
dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez.
Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu
yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti
ödemez. DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
